TARİH Dünyası

Cilt 2 * Sayı 20
1 Şubat 1951

Üçüncü cilde girerken yeni proğramımız

Tarih Dünyası'nın birinci sayısında, ne yapmak istediğimizi kısaca şu satırlarla okuyucularımıza arzetmiştik:

«TARİH DÜNYASI, bir gaye ile çıkıyor. Bu tek gaye, bugüne kadar gizli kalmış birçok tarihî hakikatleri, birçok kıymetleri Türk efkârına arzetmektir. Şunu açıkça itiraf etmek lâzımdır ki, tarih bahsinde yazılagelmekte olan bir çok yazılar, şimdiye kadar yüzlerce defa tekrar edilen şeylerdir: Halbuki tarihimiz, gizli kalmış harikulâde vak'alarla doludur.

TARİH DÜNYASI'nı takip edecek olan okuyucularımız, her sayımızda bir çok yeni ve harikulâde vesikalara, enteresan vak'a ve maceralara, enteresan vak'a ve maceralara rastlayacaklar, bu suretle tarihi daha çok sevecek ve daha çok anlayacaklardır.

TARİH DÜNYASI, tarihi resimler bahsinde de okuyucularına şimdiye kadar yapılmamış bir yenilik getirmektedir. Gizli elerde, müzelerimizde bulunan yerli ve yabancı ressamların tarihimize ait her biri ayrı kıymette tablolarını en güzel şekilde okuyucularımıza arzetmek için hiçbir fedakârlıktan çekinmiyecek ve bu suretle yerinde bir hizmette bulunacağız».

Bugün ikinci cildini bitirip üçüncü cildine giren Tarih Dünyası, 24 sayısında Türk irfan âlemine sunduğu mevzularla övünebilir kanaatindeyiz. Bu yirmi dört sayı içinde, birinci sayımızda yaydığımız vaadlerin çoğunu tahakkuk ettirmiş bulunuyoruz. Bugüne kadar gizli kalmış uzak ve yakın tarihimize ait birçok vesikalar o kadar kıymetlidir ki gelecek neslin tarihçisi bunlardan mutlaka istifade etmek lüzumunu duyacaktır.

Tarih Dünyası, üçüncü cildine de zengin bir proğramla girmektedir. Bunlardan birkaçını yazalım:

1 — Büyük vatan şairi Namık Kemal'in şimdiye kadar neşredilmemiş ve dört sayı devam edecek bir yazısı. Memleket dâvalarında ibret alınacak noktaları ihtiva eden bu yazı, aynı zamanda yakın tarihimizin iç yüzünü de aydınlatmaktadır.

2 — Nahit Sırrı Örik'in makalesi. Bu makaleler arasında

a — Beşinci Murad'ın kızları,

b — İkinci Abdülhamit,

c — Sırp kıralı Milan'ın Abdülhamide sığınması,

d — Abdülhamid'in kızı Mediha Sultan'ın aşkı.

gibi her biri başlı başına orijinal mevzular..

3 — Makedonya meselesi: Yazan Nazmi Sevgen.

Berlin Muahedesinden Meşrutiyetin ilânına kadar Makedonya'da büyük devletlerin müdahale ve tesirleriyle vukua gelen hâdiselerin iç yüzleri, Selânik'te kurulan Vilâyatı Selâse Müfettişi Umumîliği ve bu müfettişliğin refakatine verilen ecnebi ajanların ve Makedonya komitecilerinin faaliyetleri.. Bütün bunlar yerli ve yabancı yeni vesikalarla aydınlatılacaktır. Bu vesikaların metinleri ile beraber fotoğraflarını da vereceğiz.

Üçüncü cilde girerken başlıyacağımız yazıların diğer kısmı hakkında gelecek gelecek sayımızda daha etraflı malûmat veerceğiz.

Kapak resmimiz: Yıldırım Bayezidin Timur tarafından demir kafese konması (Ecnebi bir ressam tarafından yapılmıştır)

TARİH DÜNYASI

15 GÜNDE BİR ÇIKAR

Cilt 2 ★ Sayı 20 ★ 1 Şubat 1951

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: Niyazi Ahmet Banoğlu ★ İdarehane: İstanbul, Ankara Caddesi No. 98 ikinci kat. Telefon: 24318 ★ Abone şartları: Seneliği 12, altı aylığı 6 lira Nüshası 50 kuruştur. ★ Dizildiği yer: Murat Kerman Mürettiphanesi, Basıldığı yer: TAN Matbaası, İstanbul

Yıldırım Bayezid'in Esareti

Yıldırım Bayezit ile Timur'un Çubukova Muharebesi, dünya harp tarihinin en büyük muharebelerinden biridir. Bu harbin Osmanlı tarihi bakımından da büyük önemi vardır. Bu harpten sonradır, ki Osmanlı tarihinde (karışıklık devri) başlamıştır. Yazımız, bu harbin bütün tafsilâtını ve Yıldırım Bayezid'in esir edilmesini anlatmaktad.rı

Yazan: Kemal Çığ

1402 senesinin temmuz ayının 28 inci sıcak bir cuma günü. Garbı titreten ve hiçbir savaşta mağlûbiyet acısı tatmamış mağrur Yıldırım Bayezid'in ordulariyle, Orta Asyadan itibaren önüne gelen küçük büyük devletleri silip süpürmüş Timurlenk kuvvetleri; Ankaranın Çubukova mevkiinde savaşmak üzere karşı karşıya gelmişler. İki Türk hükümdarı ve iki Türk ordusu... Sanki yer yüzünde savaşacak başka milletten bir kuvvet kalmamış gibi birbirleriyle cenkleşecekler. Gururları ve kuvvetlerine karşı olan sarsılmaz güvençleri yazışma ve elçiler vasıtasiyle anlaşmalarına mani. Neticeyi mutlaka silâh halledecek. Dünya bayram etsin. Garp âlemi genç Osmanlı ordularından, Şark âlemi de Timur'un tehdidinden hiç olmazsa muvakkaten kurtulmuştur.

Yıldırım'a nazaran yedi defa daha fazla kuvvete sahip olan Timur, ihtiyatlı ve kurnaz hareket etmesini de bilmiş. Yıldırımın yaklaştığını haber alınca hemen Ankara kalesine koyduğu muhasarayı bırakarak sür'atle Çubukova'ya hareket etmiş ve muharebe sahasını işgal ile karşı tarafın en lüzumlu ihtiyacı olan su membalarını tahrip etmiş ve âdeta orasını Yıldırım ordusu için ikinci bir Kerbelâya çevirmiştir. Tarihî kaynaklar, bugün için Tank tesiri yapan fillerin, Timur ordusunda bulunduğunda müttefiktir. Böylece Çubukovaya yerleşen Timur'un askeri, hem dinlenmek fırsatına, hem de araziyi tanımak imkânlarına sahip olmuştur.

Yıldırım, yüz yirmi bin kişiye yaklaşan bir kuvvetle Bursa'dan hareket etmiş ve Tokat. Kırşehir üzerinden yürüyerek Çubukova'ya vasıl oluncaya kadar, genişçe bir kavis teşkil eden yolda, askeri bir hayli yorulmuştur. Bu yetmiyormuş gibi savaş arifesinde, gûya Timur'a hiç ehemmiyet vermediğini anlatmak maksadiyle, büyük bir av partisi tertip ederek zaten yorgun ve susuz kalan askerlerinin beş bine yakın bir kısmının ölmesine de sebep olmuştur.

Bu iki ordu savaşa başlamak üzere şu şekilde tertiplenmişlerdi: Timur ordusunun sağ cenahına büyük oğlu Miranşah, sol cenahına Şahruh ile Halil, merkeze de torunu Mirza Mehmet Sultan kumanda edecek, Timur kırk alaya yakın bir kuvvetle ordunun gerisini muhafaza edecek. Yıldırım'ın ordusu ise; sağ cenahı teşkil eden Sırp askerlerine kayınpederi, bizzat Yıldırım'ın kendisi de üç oğlu Musa, İsa ve Mustafa Çelebiler ile birlikte merkezdeki kuvvetlere kumanda edecek, bir kısım kuvvetle Şehzade Mehmet de ordunun gerisini tutacaktır.

Çubukova'yı cehenneme çevirecek temmuz güneşi, yavaş yavaş Ankara ufkundan yükselmiye başlarken, iki ordu, tiz perdeden hücum havası çalan boru sesleriyle yekdiğeri üzerine amansızca saldırarak savaşa başlar. İlk zamanlarda gayet iyi döğüşen Yıldırım'ın ordusu, bilhassa Rumeli askerinin fevkalâde kahramanlık göstermesi sayesinde, harp talihini kendi lehlerine çevirmiye başladıkları bir anda, ordusu içinde bulunan ve Cengiz istilâsından bakiye kalan Kara Tatarlarla, kumandanları Timur tarafında bulunan bazı Anadolu beyliklerinden toplanan askerlerinin ihanetine uğrar. Çünkü Timur, ünlü Yıldırm'ı sadece askerleri vasıtasiyle mağlûp edemiyeceğini bildiğinden, casuslarını da kullanmış ve Yıldırım'ın ordusunu parçalamıya muvaffak olmuştur. Öğleye doğru, muharebenin çok kızıştığı ve zafer emarelerinin görünmiye başladığı bir anda, bu feci bozgunun başlaması ve Yıldırım kuvvetlerinin Timur tarafına iltihakı, Osmanlı ordusunun kuvvei maneviyesini sıfıra indirmiş ve ilk defa sol cenaha kumanda eden Stefandazaroviç askerleriyle beraber kaçmıya başlamış, hattâ Yıldırım'a bile aynı teklifte bulunmuştu. Bunu müteakip can kay-

gusuna düşen Şehzade Mehmet ve Süleyman Çelebiler, veziriâzam Çandarlı Halil Paşa da kaçmışlar, onlar da, aynı hareketi yapmasını Yıldırım'a tavsiye etmişlerdi.

29 yaşında tahta geçen ve kırk iki yaşına kadar, on üç sene, yaptığı bütün muharebelerde, mağlûbiyet nedir bilmiyen kahraman Yıldırım, kaçmayı, erkekliğine, şerefi millîsine ve şanı hükümdaranesine yediremediği için, şiddetle reddetmiş ve yanında kalan üç bin kişilik bir kuvvetle Çataltepe'ye çekilerek, tıpkı Niğbolu'daki gibi, efsane kahramanlarını imrendirecek bir şekilde, elindeki son kuvvetleri de tamamen eriyinciye kadar savaşa devam etmiştir. Etrafı tamamen düşmanla çevrilen ve yanında askeri de kalmıyan Yıldırım, elinde bir harp baltası olduğu halde düşman çemberini yarıp geçerken atını vurulmuş, askerinden, silâhından ve atından mahrum kalan koca kahraman ancak o zaman esir edilebilmiştir. Fakat ne kadar acıdır ki, kendi gibi Türk olan düşmana, elindeki ve yüreğindeki bütün imkânları sonuna kadar mertçe kullanarak tükettikten sonra esir düşen Yıldırım, kahramanlığiyle hiç de mütenasip olmıyan bir vaziyette, tıpkı bir cani gibi, elleri arkasına bağlanarak Timur'un huzuruna götürülmüştür. Timur, maiyetinden daha anlayaşlı ve âlicenap davranarak, Yıldırım'a karşı ilk zamanlarda hürmet ve riayette kusur etmemiş, hattâ kendisine üç tane mükellef çadır tahsis ederek şahane esirini mümkün olduğu kadar hoş tutmıya çalışmıştır. Fakat birkaç zaman sonra Şehzade Mehmet, adamları vasıtasiyle babasını esaretten kurtarmak için teşebbüs edip de bu hareketi Timur tarafından muvaffakiyetsizliğe uğradıktan sonra Bayezit için zaten manen çok ağır olan esaret hayatının maddeten de feci kısmı başlamış ve demir bir kafes içine hapsedilmiştir.

Tarihî kaynaklar Bayezid'in yedi ay on bir gün süren esaret hayatı hakkındaki vakıalarda ittifak edememektedirler. Hattâ 1403 senesi mart ayının 8 - 9 uncu perşembe günü Akşehirde sona eren hayatının ne sebebten olduğu üzerinde de kat'î bir fikir yoktur. Esasen

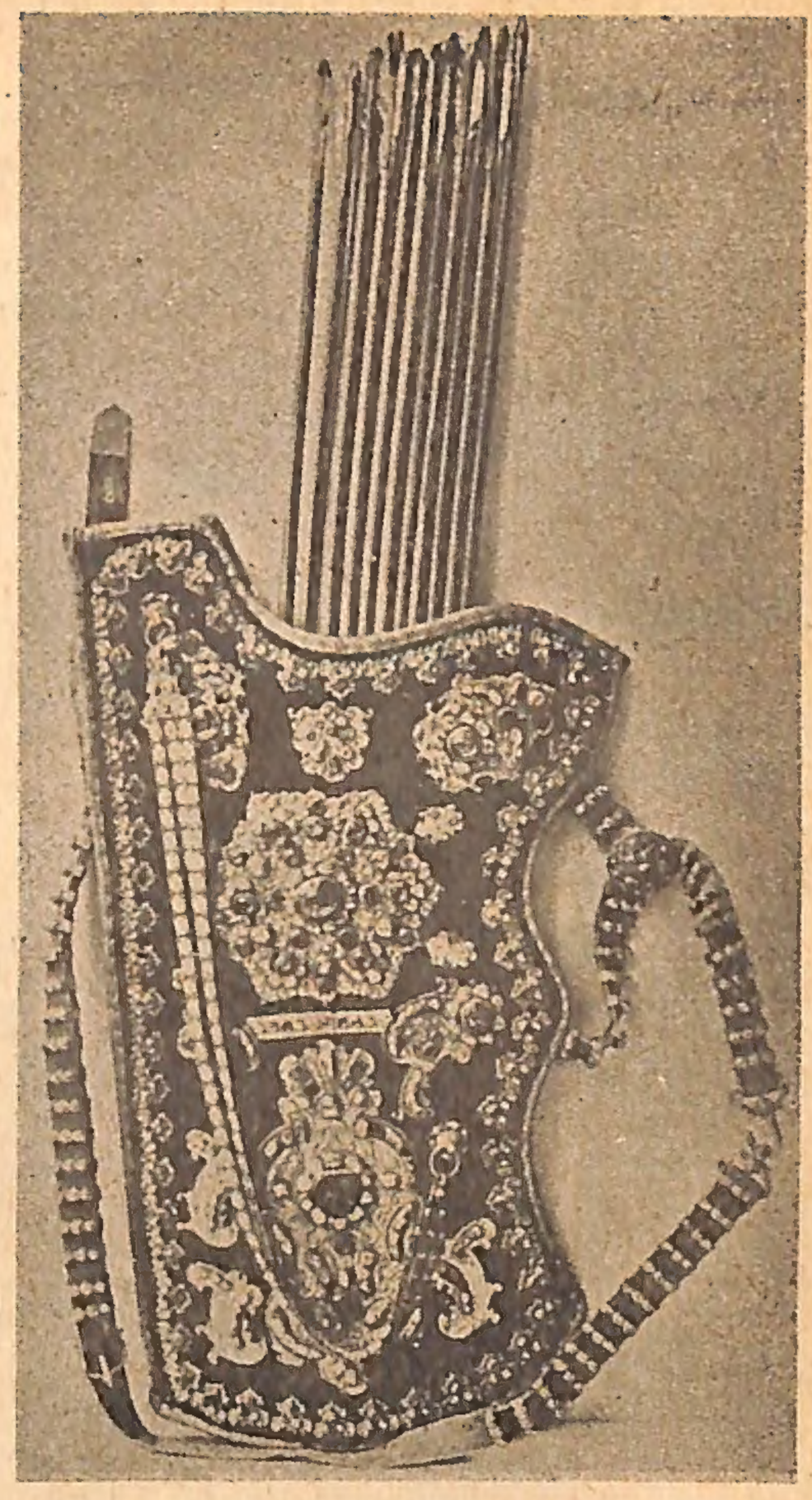

Dedelerimizin büyük muvaffakiyet ve maharetle kullandıkları ok, gerek askerî ve gerek spor tarihimizde büyük yer tutar. Burada, elmas, zümrüt ve yakutlarla işlenmiş gayet kıymetli bir ok mahfazasını oklarla beraber görmekteyiz (Topkapı Sarayı müzesinde

bu hâdiseler üzerinde durmak, tarihî noktai nazardan pek de ehemmiyetli değildir. Yalnız şurasını esefle kaydedelim ki, bu iki Trük ordusunun çarpışması, Türklük bakımından çok feci olmuş ve Asya'nın garbında henüz teşkilâtını tamamlamak üzere olan Osmanoğulları devletinin asgarî yarım asır daha kalkınması gecikmiştir.

★★★

ŞEYH BEDREDDİN

Kimdir, nerede doğmuştur, geçliği ve akîde ve inanışı, eserleri ve ölümü?

Yazan: Raif Yelkenci

III

Tarihçiler Fetret Devri diye adlandırdıkları on bir senelik devre içinde Osmanlı ülkesi kardeş kavgalariyle hercü merc halindedir.

Ankara bozgunundan ve Timurun torununun takibinden güçlükle kurtulabilen büyük Şehzade Süleyman Çelebi, Veziriâzam Ali Paşa, Yeniçeriağası vesair hükûmet erkânı maiyetinde olduğu halde Edirnede Osmanlı tahtına geçti. Timurun askerleri tarafından yağma edildikten sonra terkedilen Bursaya da İsa Çelebi yerleşti. Fakat biraz sonra babasının cenazesiyle Bursaya gelen Musa Çelebi ile İsa birbirlerine girdiler. İsa ortadan kalktı. Musa Amasyadaki kardeşi Mehmed Çelebî'nin de yardımiyle Rumeli'ye geçti. Ve nihayet Süleyman Çelebiye galebe ederek 813 tarihinde Edirnede hükûmeti eline aldı.

Musa Çelebinin bu devri saltanatında Şeyh Bedreddin ilk defa olarak açıktan açığa siyaset sahnesinde görülmüştür. Musa Çelebi kendisini kazasker yapmıştır. 805 tarihinde Musa Çelebi ile geldiği Bursada tarikatini gizliden gizliye neşre başlamış olması çok muhtemeldir. Şeyh Bedreddin adlı eserinde Şerefeddin Efendi tarafından tercüme edilmiş varidatının bir yerinde 808 tarihinde bir pervaneyi nasıl dirilttiğini şöyle hikâye ediyor: [Geceleyin oturmakta idim. Bir pervane geldi. Kandilin etrafında uçmağa başladı. Kendisini defalarca kandile çarptı. Ve nihayet yanmış gibi yere düştü. Tamamen hareketsiz kaldı. Bir müddet tetkik ettim. Kendisinde bir eseri hayat göremedim. Öldüğüne tamamiyle kani oldum. Bayezid Bestamî'nin bir nefha ile karıncayı diriltmesi hatırıma geldi. Ben de bu pervaneyi elime alıp nefhimle dirileceğine sadık bir kalb ile azmederek nefhettim. Bu nefhimin akabinde derhal dirildi ve eskisi gibi uçtu.] (1)

Yine varıdatında şöyle bir hikâyesi daha var. Şerefeddin Efendi tarafından yapılan tercümesi:

[810 seferinde bir gece hasta oldum. Hastalığım çok şiddetlendi. Kendimi kaybettim. Hayattan ümidimi kestim. Allaha teveccühle kalben: Allahım beni bu hastalıkla kendine alacak mısın? dedim. Bir suret meşhudum olmıyarak bana bu hastalıktan kurtulacağım hitabı ilâhî ile bildirildi ve müteakiben kalbim mutmain olarak kendime geldim.]

Bütün bunlar gösteriyor ki, Şeyh Bedreddin 813 tarihinden yani fi'len bir mevki resmî sahibi olmadan evvel Bursada faaliyete başlamıştır. Bana öyle geliyor ki, Süleyman Çelebi'nin Mevlidi Nebi diye meşhur olan Vesiletünnecat adlı eserini yazmasına saik olan Bursada Ulu Camide Hazreti İsayı Hazreti Muhammede tafdîl eden ve bilâhara parçalanan Acem vâiz belki de Şeyh Bedreddinin o zamanki müritlerinden birisi idi.

Gene sadede gelelim:

Edirnede devletin kazaskerliği makamına yerleşen Şeyh Bedreddin (Cami-ül-Fusuleyn) isimli eserini, yani kanunları yazmağa başlıyor. 816 tarihinde ikmal ettiği bu eseri için Fusuli Ustruşenî ile Fusuli İmadîyi esas tutmuş ise de Şerafeddin Efendinin tetkiklerine göre kısmı âzamı Şeyhin kendi içtihatlarıdır.

Bedreddin 815 tarihinde Edirnede bir de zaviye açmıştır. Bu zaviyenin vakfiyesi arşivdedir.

Gene 816 tarihinde Lataif-ül-İşarat isimindeki kitabına şerh olmak üzere (Teshil) adında bir eser yazmağa başlamıştır. Fakat o sene Musa Çelebinin katli ile Mehmed Çelebi rakipsiz olarak hükûmeti eline aldı.

---

(1) Nefih ancak Allaha mahsustur Ne Bayezid Bestamî karıncayı diriltmiştir ve ne de böyle bir vaka olmuştur. Şeyh Bedreddin bu iddiasiyle kendisini ulûvhiyet mertebesine çıkarmış oluyor.

Mehmet Çelebi, Musanın kazaskeri olan Bedreddini dolgun bir maaşla İznikte ikamete memur ediyor.

Şeyh Bedreddin İznik'te 818 tarihinde tamamladığı Teshilinin mukaddimesinde:

[Belâyı hapis ve gurbet ve devamı hüzün ve kürbet ile muzayaka ve beliyeler içinde püryanım. Kalbimin içindeki ateş tutuşuyor ve günden güne artıyor. O sıurette ki kalbim demir olsa eriyecek...] (1)

Maamafih bu ifadesine rağmen Şeyh Bedreddinin İznikte boş durmadığı bir taraftan Teshilini tamamlarken bir taraftan da, tarihlerin yazdığı gibi ulûmu diniye, telkinatı mürşidane ve ders vermekle, yani mezhebini yaymak için lâzım gelen hazırlıkları yapmakla meşgul olduğuna da hükmedilebilir.

Nitekim kendi yetiştirmelerinden kethüdası Börklüce Mustafayı kendisine halife yapıyor. Osmanlı ülkesinde yepyeni bir rejimle ilk ihtilâl bayrağını açan bu Börklüce Mustaafdan Âli tarihinin 176 ncı sayfasında (Sofu Kisra nam Börklüce Mustafa namında bir ibahî peyda olup Nuşirevan neslindenim deyu hilâfı şer'i şerif bâzı naşayeste ahvale ruhsat verip külli cemiyet eyledi. Hattâ nübüvvet dâvası dahi eyledi.)

Mür'ittevarihin 434 üncü sayfasında (Tirede Börklüce Mustafa nam şeyh zuhur, kâh nübüvvet dâvasiyle başına dört bin adam cem ve gâh Nuşirevan neslindenim derken...) şeklinde bahsedilmektedir. Bu kayıtlara ve kendi iddiasına göre Acem olan Börklüce Mustafa Şeyh Bedreddinin kethüdası, halifesi velhasıl sağ elidir.

Elimde bulunan ve Şeyh Bedreddinin hakkında yazılmış olan menakıbnamede - ki bundan sonra okuyucularıma vereceğim malûmatı ondan alacağım - Börklüce Mustafa şöyle tasvir ediliyor:

[Rumelindeki unvanı avanında ve kazaskerliği zamanında hudutlarının bir müktedası ve umur ve mühimmatın ve masarif ve varıdatin gözler kapusunda kethüdası Börklüce Mustafa derler bir ademisi var idi. Arsayı hiyelde çâlâk ve meydanı ilelde bî bâk, susmarı cür'et, vuhuş hey'et, Cazu şemâil, şeyatini iber, geçbin, kem nazar, kavî kalp, zorâver, suhanaverlikte mevzunbaz ve maslahatgüzarlıkta resenbaz, sahibi re'y ve rind ve nahsend, ayyar ve mekkâr hodpesend idi]

İşte Şeyh Bedreddin böyle bir adamı kendine halife yaparak huruca memur etmişti. Aynı eseri takip ediyorum.

[O] zamankim Mevlâna Şeyh Bedreddin kazaskerlikten müderris olup İznik şehrine geldi. Mezkûr Börklüce Mustafayı kenduye hemdem ve sırrına mahrem edinüp sahib-ülesrar ve kapusunda perdedar eyledi. Talimi tarikat ve tefhimi hakikat edüp birkaç günden sonra hilâfet verüp Aydın iline ve Karaburuna gönderüb halkı hakikatle irşad ve avamı tarikatle tarika davet eyleyüb, kalmışların elin al, destgir ol kaldır ve azmışlara yol göster, rehnemun ol güldür, dedi. Mezkûr Börklüce Mustafa halife olup Hazreti Şeyhden irşadı halâyık için icazetnamei şerifi sebebinden zatı saadetnisar ve cenabı siyadetşiar görülüp mercii enam ve makbul her has ve âm oldu.]

Bu suretle Karaburuna yerleşen Mustafa başına on bin kadar adam topluyor. Mustafanın kerametine hattâ peygamberliğine inanmış olan bu zavallılar, onun etrafında kuvvetle birleşmişlerdir. Bu ihtilâlin öyle gelişi güzel değil, çok dikkatle hazırlanmış olduğu anlaşılıyor. Çünkü halifesinin Karaburunda oldukça büyük bir kuvvet topladığını duyan Şeyh Bedreddin isyan bayrağı açılmadan evvel onu İznike, son talimatı vermek için yanına çağırtıyor.

Menakıbname bunu şöyle anlatıyor.

[Âhır yar-ı kadimi ve mahrem ve hemdemi ve makbul nedimi Börklüce Mustafayı davet edip getirtti. Birkaç gün gönül eğlencesi gibi musahebet eyledi. Oturdu. Ahvali âlemden hikâyet ve çarhı geç reftardan şikâyet eyledi. Kâh cihan bağının bîkararlığından, kâh gül mevsiminin nâpayıdarlığından, kâh zamanı baharinin tizcek geçmesinden bahsederek kazaskerliği halinden ve şerefü ikbalinden ve ümeranın ihtilâlinden ve kendunun infial ve ibtizalinden biraz şerh eyledi. Ve etrafı memalikde olan erbabı tarikattan ve ashabı hakikatten ve meşayihi ehli sülûkten ve reâyâ ve berâyâ ve ümerâyi mülûkten ve ahpabının kıllet ve kesretinden ve mürid-i feridlerinin kudreti hareketlerinden ve ken duye rağbet ve hürmetlerinden ve nazarında yenilen nüzül ve nimetten alelinfirad sual eyledi. Ve bu bahane ile esrar-ı nihanından ve raz-ı dihanından ve sevdayı saltanat ve havayı hilâfet ahvalinden bir mikdar keşfi raz edip ve mezbur Mustafa halifeden kenduye sadakat ve gerçeklikle hizmet ve iradattan âsâr-ı şefkat varmıdır deyu bir nice

---

(1) Şerafeddin Yaltkayanın tercümesi

veçhile imtihan eyledi. Ve bu dahi kendunun ihlâsı ile iradetini ve sıdkla sadakatin beyan eyledi.]

Börklüceyi böylece tekrar sıkıca bir imtihandan geçiren ve kendisinden şahsına sadakat yemini ve ahdı alan Şeyh Bedreddin halifesini tekrar (andan Karaburunda ve Aydın ilinde olan erbabı safa ve ashabı vefaya tecdidi mihri muhabbet ve temhidi kavaidi hüsnü meveddet için) Karaburuna iade etti.

Börklüce kitabın tasviri veçhile bir menzilde iki gün karar etmeyip sürati mümkine ile Aydın iline ve Karaburuna geliyor ve kendisini bekliyen müridlerine (kavani-i süfli ve berahini aklîden fünunu ebatıl ve sünufu ekâziple taltıfta ve rah-ı muhabetde dilnüvazi gösterdi. Ve sebei ilhade sâlik olup şıar ibahati izhar ve âyin-i dalâleti âşikâr etti. Mezhebi bî aslı şâyi' iderek avamı ol dam ile kaydı şikâr itti.) Bir taraftan kendilerine bağlı olan safdilleri böyle avlarken bir taraftan da ehli sünnet ve cemaattan olanlar, yani kendisine inanmıyanlar üzerine de zorla tesire kalkıştı.

Börklücenin yaydığı bu mezheb ve uyandırdığı ihtilâl ateşi hükûmetin çabucak nazarı dikkatini çekti. Padişah bu ihtilâlin bastırılması için Amasyada vali bulunan oğlu şehzade Muradı memur etti.

Beri taraftan ihtilâlin başladığını ve hükûmetin bunun üzerine tedbirler aldığını duyan Şeyh Bedreddin, bu ihtilâlin elebaşısı olarak kendisi hakkında da takibata geçileceğini düşünerek korktuğundan, belki de memleketin diğer bir tarafında da kendisi bir iğtişaş çıkararak daha çabuk muvaffak olmak için İznikten kaçmağa karar verdi. Tebdili kıyafetle gece vakti şehirden çıktı.

[Tağyiri hey'et ve tebdili kisbet edüb heman saat kasdı rıhlet eyledi. Esbabı âmade eyleyüb ahpabı duada kodu. Gece ağyardan hali olıcak çıktı gitti. Evlâd ve ahfadını terk iderek Kastamonuya vardı.]

Şeyh kısa bir müddet Kastamonuda İsfendiyaroğlunun misafiri olarak kalmıştır. Orada İbni Arabşah ile görüşmüştür. Bu mülâkat 819 senesinde oluyor. Tabakatı Hanefiye de bu mülâkattan bahesdilirken İbni Arabşahın, Şeyh Bedreddini çok âlim ve bilhassa fıkıhda mütebahhir bulunduğunu ve hattâ Hidayeye 1090 itirazı olduğunu kendisinden işittiğini söylediği zikredilir.

Her ne sebeple ise Kastamonuda fazla durmayan Bedreddin Samsuna gitti. Oradan da gemi ile Kefeye geçti. Kefeden kara yoliyle Kırıma, Kırımdan da Buğdan tarikiyle ve Sirt nehrini geçerek Eflâka girdi. Şeyh Bedreddinin takip ettiği bu yol da tetkik edilirse kendisinin yardımcılar bulmağı umduğu bir yol seçtiği görülür. Herhaide gayesi kaçıp canını kurtarmak değildir. Öyle olsaydı büyük bir kavis çevirerek Rumeline geçeceğine daha başka bir memlekete gidebilirdi. Onun Rumeline geçmek ve halifesi vasıtasiyle Anadoluda uyandırdığı ihtilâl ateşini bizzat Rumelinde tutuşturmak arzusunda olduğunu zan ettirecek kuvvetli sebepler vardır. Menkıbnamede (kendu ile sâbıkdan ittihadı olan Eflâk beyine varmağı evlâ ve enseb gördü.) deniyor. Çünkü Eflak beyi Musa Çelebinin zamanı saltanatında Şeyh Bedreddin'in delâlet ve şefaatiyle beyliğinde ibka edilmiş idi. Şeyh Bedreddinin Eflakda bulunduğu müddetçe, Anadoludaki harekâtın seyrini ve inkişafını takip edememekten, esaslı bir haber alamamaktan çok muztarip olduğu anlaşılıyor.

Asıl elebaşının bu yollarda bulunduğu sırada ise Anadoluda pek müthiş surette patlak vermiş olan Börklüce Mustafa isyanı şehzade Muradın gayretiyle bastırılmıştı. Karaburunda şehzadenin ordusiyle Börklücenin on bini aşan mülhid askeri karşılaştılar. Harb çok kanlı oldu. Börklücenin kerametine inanmış olan bu zavallılar âdeta ölümü ararcasına döğüştüler. Harb meydanında beş bin ölü bıraktılar. (Rah-ı tarikatda sâbit kedem olmak ile ve dairei temekkün ve kararda Pergârvar rasihi dem olup durmak ile, zülâli âb-ı vuslata yetişevüz ve hâki huni yar ile karışup birliğe irişevüz deyu sâk-i ecel elinden fena şarabın cuş-u huruş ile nûş edüp şevkle can verüb zevkle dünyadan don saldılar. Zâhir batın gerçek erenler nazarında tokuşu tokuşu koç gibi kurban oldular.)

Yakalanan Börklüce Mustafa parça parça edildi. Kurtulabilenler de sarp dağlara, derin vâdilere saklandılar.

Şehzade Murad Anadoluda bu isyanı bastırırken padişah Birinci Mehmed Selânik kalesini muhasara etmiş bulunuyordu. Kışın şiddetinden muhasarayı kaldırarak ordugâhını Serezde kurmuş ve orada kışlamağa karar vermişti.

Habersizlikten bunalan Şeyh Bedreddin bu sıralarda Eflakdan kalkmış Silistre önünden Tuna nehrini geçerek Deliormana, Ağaçdenizine girmiştir. Madara, Şumnu, Pravadi yoliyle Balkanları aşarak Karinabada, Yanbo-

(Devamı 873 üncü sayfada)

Atatürk ve emekli Orgeneral Fahrettin Altay

ATATÜRK'E AİT BİR HÂTIRA

Uzun askerî hayatında sık sık Atatürk'ün yakınında ve yanında bulunmak şerefine ermiş olan sayın Orgeneral Fahrettin Altay, şimdiye kadar yazılmamış olan Atatürk'e ait hâtırasını Tarih Dünyası'na nakletmektedir

Yazan: **Orgeneral Fahrettin Altay**

Atlas sinemasında (Üçüncü Selim'in Gözdesi) isminde yerli bir film oynuyor. Burada Selim'in sazendesi Sadullah Ağa'yı o eski kıyafetiyle Münir Nurettin temsil ediyor ve pek güzel yapıyor. Bir kabahati yüzünden Selimin gazabına uğrıyan sazende sonunda affa mazhar olarak Selim'in elini öpüyor. Münir bu rolü yaparken on beş seneye yakın bir geçmiş günde kendisine dargın Atatürk'ün de elini öperek affına nasıl mazhar olduğunu hatırlamamak mümkün değildir. Bu hakikî sahne çok daha heyecanlıdır, anlatayım: Rahmetli Atatürk'ün son senelerinde beraber bir tren seyahati yapıyorduk, vagon salonda yalnızdık, garsona gramofon çalmasını ve birer kahve getirmesini emretti. Garson onun çok

sevdiğini bildiği Münir Nurettin'in pilâklarından birisini koydu. Ses başlar başlamaz Atatürk (değiştir onu!) diye bağırdı. Çocukcağız hemen Münir'in diğer bir pilâğını koydu. Bu da çalmıya başlayınca rahmetli daha gür bir sesle garsonu tekdir ederek değiştirmesini ve plâkları atmasını emretti Ben derhal gramofonun başına geçtim ve Safiye'nin bir plâğını bularak taktım. Atatürk tebessüm ederek öteki plâkların pencereden dışarı atılmasını emretti, Münir'in o güzel plâkları birer birer pencereden fırlatıldı. Bir şey bilmediğim için hayret ettim, sebebini soramadım da. Kendisi de bir şey söylemedi, ihtimal benim meseleyi bildiğimi sanıyordu. Sonradan başkalarından öğrendim ki, Münir'e dargınmış, sebebi de bir masa âleminde Münir şarkı söylerken Atatürk ona tekaddüm ediyor ve Münir'i kendisini takibe mecbur ediyor, Münir de bu yüzden besteyi bazan bozmıya mecbur kaldığından müteessir oluyor, nihayet dayanamıyor Atatürk'e bu işi kendisine bırakmasını söylüyor, Atatürk güceniyor, onu bir daha dinlemek istemiyor. Atatürk her şeyde herkesi kendi arkasından gelmiye mecbur eden kuvvetli bir liderdi, hiçbir işte başkasının arkasından gitmiye tahammül edemezdi. Bu yüzden, çok sevdiği Münir Nurettin'i dinlemek zevkinden bile uzun müddet kendisini mahrum etmiye katlanmıştı.

Günün birinde Bursa'da Çelik Palas'ta yemek salonu Atatürk için hazırlanmıştı. Çepeçevre büyük bir sofranın ortasında kendisi oturmuş biroçk dostları da sıralanmıştı. Ben de salonda oturuyordum. Baktım karşı kenarda en nihayette Münir Nurettin başı eğik oturmaktadır. Bir barışıklık olduğunu anlıyarak sevindim. Yüksek ayaklı bardaklara rakılar doldurıldu, suları konarak beyazlaştırıldı. Atatürk arka cebinden bir tabanca çıkararak Münire tevcih etti ve ona bardağını başına koymasını işaret etti, o da bilâ perva dolu bardağı başının üstünde tuttu ve gözlerini emniyetli bir bakışla Atatürk'e dikerek hedefin hazır olduğunu gösterdi. Atatürk dikkatli bir nişan alırken hepimiz şaka yaptığına kani idik, şiddetli bir patlama sesiyle heyecanlandık, kurşun kadehe değil arkasındaki direğin başına değmiş ve bir delik açmıştı, o delik hâlâ duruyor. Atatürk'ün tetiği çekerken namlıyı yukarı kaldırdığı anlaşıldı. Münir derhal ayağa kalkarak bardağı ağzına götürdü ve sonuna kadar içti ve eğildi. Atatürk mütebessim bir halde onu yanına çağırdı okşadı, o da elini öptü. «Sesin gibi zekâ ve cesaretinin de mükemmel olduğunu ispat ettin, haydi bize bir şarkı oku da dinliyelim» sözleriyle onu taltif ederken tabancayı cebine yerleştirdi. Münir yerine dönerek Atatürk'ün çok sevdiği (şahane gözler....) şarkısına fevkalâde bir surette başladı. Rahmetli bu defa şarkıya hiç karışmaksızın tatlı tatlı dinledi ve sonra da güzel şeyler anlatmıya başladı, belli ki çok neşeliydi. Münir'in bu hakikî affedilme safhası sinemada yaptığı taklit af sahnesinden çok üstün değil mi?

★★★

Birinci Cildimiz

Bu sayımız ile ikinci cildimiz tamamlanmış oluyor. İkinci cilt kapakları da nefis bir şekilde ve altın yaldızlı olarak hazırlanmıştır.

Cilt kapağının fiyatı 200, mecmuaları ciltleme 275 kuruştur. Yalnız, birinci cilt siparişlerinden birçokları zayi olduğundan, bundan sonra bütün cilt siparişleri taahhütlü olarak gönderilecektir. Binaenaleyh taşra okuyucularımızın gerek cilt kapağı ve geerk cilt siparişlerine, ayrıca 25 kuruş ilâve etmeleri lâzımdır. Yani cilt kapağı, posta ücreti dahil 225, ciltli mecmualar 300 kuruştur. Mecmualarını ciltletmek istiyenler, perakende sayılarını en nihayet ay sonuna kadar göndermelidirler. Elimizde mahdut mikatrda cilt ve cilt kapağı bulunduğundan ve piyasada cilt bezleri kalmamakta olduğundan, bu acele ediş, okuyucularımız lehine olacaktır.

TAKVİM YILLARI VE AY ADLARI

İslâmiyetin kabulünden itibaren kullandığımız takvim yılları zaman zaman değişmiş ve tarihlerimiz bu yüzden karışık bir hale gelmiştir. Bu arada, ay adları da birçok değişikliklere uğramıştır. Bu yazı, gerek takvim yılı ve gerek ay adları hakkında, bütün okuyucuları tatmin edecek malûmatı toplu olarak vermektedir.

Yazan: **Resuhi Baykara**

Eski İslâm müverrihlerinin (Devri cahiliye) dedikleri İslâmiyetten evvelki devirlerde vaz olundukları halde İslâmiyetin intişarından sonra da, şer'î vecibelere esas olarak alındığından, bütün İslâm camiası tarafından kabul olunan arabî aylar, diğer Müslüman devletlerinin olduğu gibi Osmanlı devletinin de dinî ve içtimaî hayatında çok mühim bir rol oynamıştır. Hattâ bu ay adlarının her birisini kısaltarak resmî devlet muamelâtında bu şekilde kullanmışlardır:

Muharrem — M, Safer = S, Rebiulevvel = Ra, Rebiulahir = R, Cemaziyelevvel = Ca, Cemaziyelahir — C, Recep = B, Şaban = Ş, Ramazan = N, Şevval = L, Zilkade = Za, Zilhicce — Z.

Sonra seneyi dörde ayırarak, üç aydan ibaret olan kısma da kıst — parça demişler ve her kısta da o kıstı teşkil eden ayların ilk veya son harflerini alarak birleştirilmesinden çıkan kelimeyi ad olarak vermişlerdi.

Muharrem, Safer, Rebiulevvelden ibaret olan (Masar) kısti; Rebiulahir, Cemaziyelevvel, Cemaziyelahir kıstına Recec; Recep, Şaban, Ramazan kısıtına Reşen, Şevval, Zilkade, Zilhicce kıstına Lezez. İki kıstı da birleştirerek, her ikisine birden kısteyn (yani iki kıst) demişler ve Masar ve Recec kıstlarına: Kısteyni evvel, Reşen ve Lezez kıstlarına: kısteyni sani adını vermişlerdi. Bu kıstlar yeniçerilere ulûfelerinin dağıtıldığı zamanlardı.

Arabî ayların adlandırılmasına gelince: Seneyi Araplar, on iki aya taksim etmezden çok evvel dörde taksim ile başlangıcını yaz itibar eden ilkbahar dördüncü kısım olduğundan ona Rebi' demişlerdi. Daha sonra bu taksimi altıya çıkararak birinci kısma (ki iki aydan mürekkeptir) Rebiievvel (ilkbahar zamanıdır, şubat ve mart aylarına tekabül etmektedir).

İkinci kısma Sayf (yazın bir kısmı, nisan ve mayıs aylarına tekabül etmektedir. Sayf havanın nihayet derecede sıcak olduğu zamandır ki, güneş Esed burcunda bulunur, Seretan ve Esedi Sümbülede deveran eder. Ayrı zamanda Rebi' — bahardan sonra yağan yağmura da bu isim verilir), üçüncüye kayz (yazın çok sıcak zamanıdır. Ülger yıldızının doğuşundan Süheyl yıldızının doğuşuna kadar olan müddettir. Haziran ve temmuz aylarına tekabül etmektedir). Dördüncüsüne Rebiisani (ağustos ve eylûl aylarına tekabül etmektedir. Sonbaharın ilk devreleri). Beşincisine Harif (güz zamanıdır. Yaz ile kış arasıdır. Harf ağaçtan meyva toplamak demektir. Harif aynı zamanda güz zamanında yağan yağmura da denir. Ekim ve kasım aylarına mütekabilidr). Altıncısına Şita (kış vaktidir. Aralık ve ocak aylarına rastlar. Gökten yağan doluya ve kıtlığa ve kuraklığa da şita denir).

Bilâhare Araplar seneyi on iki aya ayırmışlar ve her aya bir isim vermişlerdir. Meselâ evvelce Ramazan ayının adı (Natik), Cemaziyelevvelin adı (Hanin) ve Cemaziyelahirin adı (Rebi) idi.

Sonradan, birçok dinî, içtimaî sebeplerle bu ayların isimlerini değiştirdiler ve yeni ad koydular. Bu adların konmasında Arapların âdet ve an'aneleriyle tabiat hâdiseleri mühim rol oynadı.

Bilindiği gibi Araplarca mühim olan iki şey vardı: Harp, daha doğrusu talan ve ticaret. Bu iki hayatî ihtiyacın bir arada yaşıyabilmesi zaman zaman, yekdiğeri için müsamahakâr olmıya balğı idi. İşte bunu sağlıyabilmek için senenin muayyen aylarında (Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep ayları) harp ve cenk men'olunmuştu: Bu ayları alış verişe ve sair hayatî ihtiyaçların teminine tahsis edilmişti.

Binaenaleyh harp ve cengin menedildiği üçüncü aya (Muharrem — menedilmiş, talanın yasak edildiği ay) dediler. Bu aya (Şehrullahülharam — Allahın yasak ayı) da denir. Bu yasakta dinî bir tesir olduğu da gözükmektedir. Bu ay senenin ilk ayıdır. İkinci aya Safer denmesi bu aya bu ad konduğu zaman veba hastalığının Arabistan halkının yüzlerini sarartıp soldurmasındandır. Zira safer: Karı-

na sarı bir su toplanarak benzi sapsarı yapan bir hastalığın adıdır. Veya safer açlık mânasına geldiğinden yahut Muharremi takibeden bu ayda Mekkeliler zahire toplamak için dağılarak Mekke boş kaldığından safer — boşalmak dendi. Maamafih Araplar harbin yasak olduğu Muharrem ayında cenk etmek istediklerinde Muharremi Safer, Saferi Muharrem yaparak, yani isim değiştirerek asıl Muharrem ayında harp ve Safer ayında bundan içtinap ederlerdi.

Senenin üçüncü ve dördüncü ayları Rebiülevvel (birinci rebi') Rebiülahir (daha doğrusu Rebiüssani — ikinci rebi') aylarıdır. Arapçada dördüncü mânasına gelen rebiin ilkbahara nasıl ad olduğununu yukarda söylemiştik. Araplar aylara yeni ad koydukları senelerde bu aylar, iki aydan ibaret olan Rebi' (bahar) zamanına rastlamıştı. Binaenaleyh birinci aya Rebiülevvel, ikinci aya Rebiüssani (Rebiülahir) dediler.

Yine bu ad koyma senelerinden birinde beşinci ve altıncı aylar, Cemaziyelevvel ve Cemaziyelahir (aslında Cumadelevvel ve Cumadelahir'dir). Suların donduğu soğuk bir kışa tesadüf ettiğinden (cumada — donma) dediler. Hattâ evvelce birincisine (Cumada hamse — beşinci donma ayı) ikincisine (Cumada sitte — altıncı donma ayı) derlerdi. İslâmiyetin kabulünden sonra Cumadelevvel ve Cumadelahir denmeğe başlandı.

Yedinci ay Recep'tir. (recebin) lûgat mânası: Bir şeyden korkmak ve bir kimseyi heybetli ve gözüne pek büyük ve korkunç görerek onu tâzim ve tebcil eylemek demektir. Kış ayları olan Cemaziyelevvel ve Cemaziyelahirden sonra suların akmağa, etrafın yeşillenmeğe başlaması Araplarda bu tâzim ve tebcil hissini uyandırdığından bu aya Recep adı verildi. Maamafih burada daha ziyade Arapların eski dinlerinin tesiri bulunabilir. Cahiliye devrinde Araplar bu aya fevkalâde tâzim ederlerdi. Hattâ (Recebülmüreccep = tazim edilmiş Recep) derlerdi. Bu ay harp ve cidalin yasak olduğu ayların dördüncüsüdür. Bu ayda Araplar kat'î olarak silâhlarını terkettiklerinden vasıfları (asab = silâhların elden dökülmesi, bırakılması) ve (asam — feryat ve istimdadın işitilmemesi) dir. Bir adı da (Şehrullahülasam — Allahın feryat ve istimdatsız ayı) dır.

Sekizinci ay olan Şaban'ın ismi (Şaab — şube şube olma, kısım kısım olma) dan müştaktır. Bu ay Arapların kısım kısım, şube şube olarak harp ve kavga ettikleri ve su aramak için dağıldıkları zamana tesadüf ettiğinden (Şaban) adı verildi. Şaban, şubeler mânasına gelmektedir.

Dokuzuncu ay Ramazan'dır. Ramaz kelimesinden gelir. Ramazan güneşin harareti taşa fevkalâde tesir eylemesi, günün çok fazla sıcak olması ve kızgın yerde yalın ayak yürümekle ayağın yanması mânasınadır. Bilâhare bazıları buna oruç tutanların günahlârını yaktığı, mahv ve yok ettiği için Ramazan dendiğini söylemişlerdir. O sene Ramazan ayı senenin çok sıcak bir ayına tesadüf etmekle ramazan (yakmak) denmiştif. (Şehrullahülmübarek) — Allahın mübarek ayı) da denir. Ramazanülmübarek denildiği gibi.

Onuncu ay Şevval'dir. Şevval'in aslı (Şevı — develerin gebeliklerini ilân için kuyruklarını yukarı kaldırmaları) dır. Bu ayın develerin gebe olma zamanına rastlaması böyle adlandırılmasına sebep oldu.

On birinci ay Zilkade'dir. (Zî sahip, malik, ve (ka'de) oturma, oturuş mânasınadır. Savaşın yasak olduğu ayların birincisidir. Araplar bu ay gelince harp ve darptan kuut eyledikleri, fariğ oldukları için zilkade denildi.

On ikinci ay Zilhicce'dir. Malûmdur ki, İslâmdan evvel Mekke şehri hem çok mühim bir ticaret ve transit merkezi, hem de, Kâbenin orada bulunması dolayısiyle, mukaddes bir site idi. Binaenaleyh senenin muayyen bir ayında (Zilhiccede) Kâbeyi ziyaret etmek bütün Araplar için dinî bir borç ve aynı zamanda bir ticaret vesilesi idi. Hac mevsiminin bu aya tesadüf etmesi ona (zilhicce: Hacca sahip, malik ay) isminin verlimesine sebep oldu. (Hacc) ın lûgat mânası bir şeye kasdetme, bir yere sık sık dönüp gelmedir. Araplar Kâbe'ye sık sık, kastederek dönüp geldiklerinden bu gelişe (hac) dediler. İslâmiyeti müteakip bu ziyaret dinimizin beş şartından biri olmuştur. Bu ay devri cahiliyede harp ve talanın menedildiği, yasak olduğu ayların ikincisiydi.

Maamafih bütün bu verilen izahatın bir çoğunun yalnız mâna bakımından bir kıymeti vardır. Araplar aylardan bir kısmına hakikaten yukarda açıklanan sebeplerle ad koymuş olabilirler. Fakat bir çoğunun bilâhare Arap lûgatçileri tarafından yakıştırıldığı da nazarı itibara alınmalı ve Arap ay adlarının menşelerini diğer sami dillerde aramalıdır.

1839 da Tanzimatın ilâniyle yüzünü Avrupaya çevirmek mecburiyetinde kalan Osmanlı devleti diğer sahalarda olduğu gibi takvim inkilâbında da halkı ürkütmemeğe gayret e-

derek 9 Muharrem 1256 senei hicriyesini 1 mart 1256 senesini (13 mart 1840) olarak kabul ederek bademe malî meselelerin bu seneye göre hesaplanacağını bildirdi. Yani bununla hem Hicreti Nebeviyle başlıyan takvimden ayrılmamış, sadece bundan sonra bu senenin, kamere göre değil, güneşe göre hesap edileceğini söylemiş, hem de halkın ötedenberi gayri resmî bir şekilde kullanmakta olduğu, mart nisan ilh. ayları kabul etmekle bu inkılâbı halka yadırgatmamıştı. Esasen yeni kabul edilen bu takvimin şer'î muamelâtta yeri bulunmıyacaktı. Sade «Senei Maliyei Osmaniye» olacaktı.

Bu takvimde senenin ilk ayı marttı. Esasen Roma takviminin ilk ayı marttı ve bu şekil İngilterede 1752 ye, İskoçya'da 1599 ve Fransa'da 1564 de kadar böyle devam etti. Bu ay eski Roma takvimininde ismini Roma şehrinin banisi ve ilk Roma kıralı Romulus (Milâttan evvel 753 - 716) un muhayyel babası olan harp ilâhı (Mars) a izafeten almıştı.

Bu senenin ikinci ayı nisandı. Nisan kelimesini biz Araplardan, Araplar Süryanilerden, onlar da İbranilerden almıştır. Nisan, bu adla İbrani dinî senesinin ilk ayıdır.

Lâtince ismi, ki bütün Garp dillerinde bu aya verilen ismin menşeidir, (Aprilis) tir. Eski Roma takviminin ikinci ayıdır, nereden iştikak ettiği pek malûm değildir. Bir rivayete göre lâtince (aperire — açmak) den, bu ayda ağaç ve çiçeklerin açmasından, gelir. Diğer rivayete göre de eski Roma takviminde 3 ay bir ilâh veya ilâhenin ismine izafeten adlandırıldığından ve nisanın birinci günü (Venüs) takdis edildiğinden ve (aprilis) kelimesi esasında Venüs'ün Yunanca adı olan (Afrodit) in lâtinceye geçmiş şekli olan (aphrilis) ten müştaktır.

Mayıs ayının adını Türkler lâtinceden almışlardır. Roma takviminde üçüncü aydır. Romalılar bu ayın ilk günü ilâh (Merkür) ün annesi ilâhe (Maia — Maya) ya kurban kestiklerinden ona bu ismi verdiler. Evvelâ bu ayı evlenmek için uğursuz adederlerdi.

Dördüncü ay hazirandır. Osmanlılar bu kelimeyi Araplardan, Süryanilerden, onlar da İbrani senesinin dokuzuncu ayının adı olan Sivan kelimesinden aldılar.

Lâtincesi (Junius) tur. Romalılarca meşhur (Juno) adlı bir kadına izafeten verildiği rivayet olunur.

Beşinci ay temmuzdur. Bu ismi Osmanlılar Araplardan, Araplar Süryanilerden, onlar da İbranideki dördüncü ayın ismi olan (Tamuz) dan almıştır.

Lâtincesi (Julius) tur. Bu isim Romalılar tarafından meşhur imparatorları Jül Sezar bu ayda doğduğundan, onun hâtırasını tazizen verilmiştir. Bundan evvel Roma takviminden bu ayın adı (Quintilis — beşinci idi).

Altıncı ay ağustostur. Biz bu ismi aynen lâtinceden aldık. İmparator Jül Sezar'ın bir unvanı olan (Augustus — haşmetli, kudretli), bu imparatorun birçok siyasî ve askerî zaferleri bu ayda olduğu için kendisine izafe edilmiştir.

Yedinci ay eylûldür. Kelime İbrani takviminin on ikinci ayının adı olan (Elul) isminin Süryanîlere ve oradan (Eylûl) olarak arapçaya geçmiş ve arapçadan aynen bize intikal etmiştir.

Lâtincesi (septembris)tir. Eski Roma takviminin de yedinci ayıdır. Lâtince (septem) yedi mânasına gelir. Hattâ bazı Avrupalılar yakın zamana kadar bu ayı (VIIbre) şeklinde yazarlardı.

Teşrinievvel ve teşrinisani. Teşrin kelimesi İbranide aynen (Theshrin) olarak vardır ve onlarda birinci ve ikinci teşrin adiyle senenin yedinci ve sekizinci ayları olarak müstameldi. Süryani takviminin iki ayının ismidir.

Roma takviminin sekizinci ve dokuzuncu ayları olduklarından onlara (octobris — sekizinci) ve (novembris —dokuzuncu) adı verildi. Keza Avrupalıların bunları (VIIIbre ve IXbre) yazdıkları vaki idi.

Onuncu ve on birinci aylar kânunuevvel ve kânunusanidir. Kânun arapça ocak demektir. Süryani ve İbranide bu adla kullanılırdı. İbrani takviminin dokuzuncu ve onuncu ayları idi.

Kânunuevvelin lâtincesi Decembris'tir. Rivayete nazaran evvelce bahsedilmiş olan Roma imparatoru Romulus zamanında tesis edilmiş Roma takviminde yıl ona taksim edilmiş ve sonuncusuna (Decembris — onuncu ay) den mişti. Lâtince decem on demektir. Eski Roma takviminde 30 gündü. Romalılar Milâttan evvel 715 - 672 saltanat süren ikinci imparatorları (Pomplius Numa) onu 29 güne indirdi. Meşhur Sezar bu aya iki gün ilâve ederek, bugün olduğu gibi 31 güne iblâğ etti..

Yine bazan (Xbre) şeklinde de yazılırdı.

Kânunusaninin lâtince ismi (Jamarius) tur. Bu ay Romulus'un takviminde yoktu. İmparator Numa bu ayı senenin başına koydu. İsmini, Romalıların iki yüzlü ilâhı, göğün kapı-

(Devamı 873 üncü sayfada)

İkinci Abdülhamid ve Sait Paşa

Abdülhamid'in evham ve vesvesesinin en iyi örnekleri Sait Paşa ile olan muhavere ve muhabereleri arasında göze çarpar. Bu yazılarda, bunun güzel misallerini bulacaksınız.

Yazan: **Nazmi Sevgen**

Yakın tarihimizin meşhur simalarından biri de, yedi defa sadaret mevkiini ihraz eden Sait Paşa'dır. Sait Paşa, İkici Abdülhamid'in kendisinden çok şüphe ettiği, fakat bunlara rağmen bir türlü terk ve feda edemediği bir vezirdir. Devlet, müşkül ve mudil bir siyasî mesele karşısında kalınca, muhakkak Sait Paşa'ya başvurulur Mabeyine davet edilerek kendisine bilmem kaçıncı defa makamı sadaret tevcih edilirdi.

1853 tarihinde Şûrayı Devlet başmuavinliğiyle devlet hizmetine giren Sait Paşa; Mabeyin başkâtipliğinde, valiliklerde, nazırlıklarda bulunmuş, hayatı mücadele ile geçmiştir.Vatanperver, bilgili ve idareli bir zattı. Devlete büyük hizmetleri vardır.

Siyasî hayatının en orijinal tarafı İkinci Abdülhamit ile aralarında geçen, hadsiz ve hesapsız denilecek derecede çok olan hâdiselerdir. Bunlar bir taraftan İkinci Abdülhamidin meşhur vesvese ve evhamını, diğer taraftan da Sait Paşa'nın medenî cesaretiyle, siyasî celâdetini göstermesi bakımından merak ve dikkati çekecek kıymet ve ehemmiyettedir.

Sait Paşa'nın, beşinci defa olarak sadaretten infisal tarihi 20 eylûl 1893 tür. 26 ekim 1896 pazartesi akşamı Mabeyin kâtiplerinden Kâmil Bey, paşanın evine gelerek padişahın selâmiyle beraber devletin haricî ve dahilî ahvalinde müşkülât mevcut olduğu tarzında birçok söz söylüyor. Kâmil Beyin ziyaretinden bir gün evvel de (25 ekim 1896) Girit, tarafımızdan tahliye edilerek adanın idaresi hükûmeti muvakkateye terk ve tevdi edilmiştir. Kâmil Bey, paşaya naklettiği birçok sözler arasında bilhassa Abdülhamid'in «devlet-

Sait Paşa'nın bir portresi

lerden biriyle ittifak etmedikçe müşkilât bitmiyecek. Bu devletler de ya İngiltere, ya Rusya olmak lâzım gelir. İngiltere ile ittifak olunsa bize ne yardımı olabilir? Kendisinin kuvveti donanmadan ibarettir. Rusya ile ittifak etsek Bahri Ahmer bizdedir. Ona malik olan bir devletin Rusya ile birleşmesi olamaz. Hususan hilâfet dahi buna manidir» tarzındaki bir iradesini tebliğ ettikten sonra sözüne devamla, zatı şahane buyuruyorlar ki: «Ümidim kendisindedir. Kendisini sadarete getireyim. Fakat bana bir kâğıt vermelidir. Bu kâğıdı istediğim için hatırına bir şey gelmesin. Kimseye göstermem. Yalnız yadigâr olarak Delâili Hayrat'ımın içinde hıfzedeceğim» diyor.

Sait Paşa, verilmesi irade buyurulan kâğıdın mahiyetini sorunca, Kâmil Bey, «devlete sadakatle hizmet olunacağına» dair bir taahhütname olduğu cevabını veriyor. Bu gülünç ve çocukça istek karşısında şaşıran Sait Paşa, padişahın iradesine, bakınız nasıl cevap veriyor:

— Devlete sadık bulunmak cümlemiz için bir emri mecburîdir. Hususa ki bu devletin bakası her Türkün esbabı hayatındandır. Bendeniz ise cüz'î bir tahkik ile malûm olur ki birkaç asırdanberi aslı ve şu'ubu melûm olan bir Türk ailesine mensup bulunduğumdan Türk devletinin bu iklimlerde bakasında bir-

çok kimselerden ziyade alâkadarım. Binaenaleyh madamülhayat sadık kalacağım şüphe götürmez. Lâkin zatı şahaneye öyle bir ariza yazmak müştebihün fih olmayı kabul etmek deme kolacağından bunu ihtiyar edemem. Alelhusus sadarete getirilsem bile hüsnü idarei umur için lâzım olan teshilât yerine tas'ibata uğrıyacağım hasbelmücerribat bence meczumdur. Bir de bu esnada Girit'te hükûmeti Osmaniyeye nihayet verileceği mukarrer olduğu işitiliyor. Memuriyete getirilmekliğimizin tasavvuru o kararın mes'uliyetini bize tahmil etmek için ise bu da muhakkak olamaz. Hakipâyi şahaneye bu suretle ifadè etmenizi rica ederim.

Bu kat'î ve dikkate şayan beyan üzerine Kâmil Bey saraya avdet ediyor.

Sait Paşa'nın bu pervasız ifadesi, baştan başa tetkike sezadır. Koca vezir, ben, asırlar boyunca Türklüğü müsbet ve malûm bir ailenin evlâdıyım demekle hem devlete sadakatini teyid ve beyan eylemekte, hem de Türklükleri şüpheli olan bâzı ricali devlete de işaret etmektedir. Hele, «zatı şahaneye öyle bir ariza yazmak» kendilerine benzediğini kabul etmek demek olacağından bunu aslâ ihtiyar edemiyeceğini ifade etmesi hem zarifane, hem siyasî, hem tazimkâr bir tarzı beyan değil midir? Hele sadaret tevcihinin, Girit'teki hükümranlık hakkımızın sona erdiği zamana tesadüf etmesi, o kararın mes'uliyetinin kendisine tahmil edilmesi demek olacağını gayet açık, pervasız bir lisanla beyan etmesi medenî cesaretinin bir tezahürüdür.

Gece yarısı tekrar gelen mabeyin kâtibi Kâmil Bey, sadarete tâyin keyfiyetinin mutasavver bulunduğunu, istenilen taahhütname veya arizanın yazılması lâzım geleceğini, bunun Delâili Hayrat içinde mahfuz kalacağını tekrarladıktan sonra, Girit meselesi sizce tereddüde sebep oluyorsa buna mahal yoktur. Zira Girit elden çıkmıştır diyor.

Sait Paşa da, memuriyet tasavvuru ciddi olsa dahi kabul etmeyi muvafık görmediğinden mazeret beyan ediyor. Kâmil Bey yine bir muvaffakiyet temin edemeden saraya dönmüş bulunuyor.

Bir garibe daha:

22 mayıs 1901 deyiz. Koca vezir, 23 marttanberi safra kesesi iltihabından yataktadır. Aynı zamanda oğlu Ali Namık Bey de larangit ve böbrek iltihabından muztariptir. Doktorlar, ecnebi diyarda tedavi ve istirahat tavsiye ediyorlar. Paşa da günde iki saat açık ve temiz havada yürüyüş yapacak ve safra kesafetini mucip olduğundan «nialât» verici hallerden sakınacak. Doktorların tavsiyelerine karşı paşanın ne düşündüğünü kendi lisanından dinliyelim:

«Ne vakit sokağa çıksam, üç araba dolusu adamlarla takibe uğruyordum. Şu şekilde seyrü hareketten zahiren teessür ve infial gösterilmese bile manen müteezzi olmamak kabil olamıyor. Hastalığım başlamadan iki gün evvel oğlum Kemal yanımda olduğu halde Edirnekapısı tarafına gitmiştim. Öteden arabalarla gelen hafiye memurlarının takibatı az geldiğinden karakoldan karakola polis ve jandarma ilâvesiyle hey'eti tarassudiye tevsi olundu. Biçare çocuk şu hengâmede korkup hasta oldu. Ben de buna sebebiyet verdiğim için müteessir oldum».

Sait Paşa, doktorların tavsiyesi veçhile, oğlu Ali Namık Beyin derhal Nis'e gönderilmesi lâzım geldiğini, her ne kadar «hariçten hastaya hizmet veya nezaret edecek olanlar eshabı vicdan ve rikkatten olsa bile hissiyatı übüvvete iştirakleri, o nisbette dikkat ve rikkatleri muhal olduğu için kendisini bizzat götürmiye» lüzum gördüğünü ve bu gibi hastalıklarca matlup şartları haiz olduğu anlaşılan Nis'e gitmelerine müsaade olunmasını 4 ağustos 1901 tarihinde Mabeyin başkâtipliğine yazdığı bir tezkere ile rica etmiştir.

Ertesi gün Esvapçıbaşı İsmet Bey gelerek, saraydan tâyin kılınacak doktorlar tarafından Ali Namık Beyin kendi evinde «yani İsmet Beyin evinde» muayene olunacağı ve muayene neticesine göre hasta hakkında icap eden muamelenin yapılacağı tarzındaki iradeyi tebliğ etmiştir. Sait Paşa da, maruzatına itimad olunmayıp, hastanın muayenesinde ısrar buyurulursa bunun bittabi kendi evinde «yani Sait Paşa'nın evinde» yapılaması icap edeceği cevabını vermiştir. Bunun üzerine evvelce Ali Namık Beyi muayene eden Fransız hastahanesi doktorlarından Mösyö Efitbol, Mösyö Fotyadis ve Hakimyan Efendi saraya çağırılarak padişahın hususî doktorlarından Sait Bey vasıtasiyle Ali Namık Beyin ahvali sıhhiyesi sorulmuştur. Verdikleri cevaba göre Sait Bey, bir zabıt varakası tanzim ederek kendilerine imza ettirmiştir. Bilâhare doktorlar, Sait Paşa'ya, ifade ve reylerinin eskisi gibi olduğunu teyid eylemişlerdir. Paşa 8 ağustos 1901 tarihli ikinci bir tezkere ile Mabeyin başkitabeti nezdinde evvelki maruzatını tekrar eylemiştir. Bunun üzerine mabeyincilerden Arif Bey gelerek, çocuğun yalnız olarak Avrupa'ya gönderilmesini ve esbabı sıh-

hiyesine itina için Mabeyinden icap edenlere emir verildiğini bildirmiştir. Paşa, hasta ile beraber bulunmıya lüzum gördüğünü tekrar etmekle iktifa etmiştir. Bu tebliği müteakip Mabeyin başkâtipliğinden gelen aşağıdaki tezkere; Abdülhamidin ruhî haletini, Sait Paşadan ne kadar çekindiğini göstermesi bakımından kıymetli bir vesikadır:

«Mahdumu âsıfaneleri Ali Namık Beyfendi hazretlerinin mevsimi şitayı Nis'te geçirmesi hastalığı icabından bulunduğundan ve kendisiyle beraber azimet muktezayı übüvvetten olduğundan bahisle istid'ayı müsaadei seniyyei mülûkâneyi havi tezkerei aliyyei daveraneleri manzuru âlii cenabı padişahi buyruldu. Kendisini muayene eden etibbanın raporundan buraca da tedavisi mümkün olduğu gösterilmekte ise de velinimeti biminnetimiz padişahımız efendimiz hazretlerinin müşarüniley hakkında ötedenberi enzarı merahimi nisarı şefkat perverî ve âsarı teveccühatı cihanderecatı cenabı velinimeti âzamileri lûtfen raykân buyrulmakta ve işin müşarünileyhin sıhhatine taallûk etmekte bulunmasına binaen kâffei masarifi tarafı eşrefi hazreti hilâfetpenahiden ihsan buyurulmak üzere havasının letafetiyle Fransa etibbayi meşhuresinin menşei ve âdeta merkezi olup müşaverei etibba ile hüsnü tedaviye itinadaki sühulet cihetiyle haizi rüchan olan Monpelye'ye azimeti nezdi hikmeti vefdi cenabı velinimeti biminneti âzamide tensip buyurulmakta olduğu ve Paris sefareti seniyyesi vasıtasiyle rutubetsiz ve münasip bir ikametgâh istihzarı ve hizmeti için bir erkek ve bir kadın intihap ettirilmekle beraber esnayı azimette afiyetine dikkat için buradan iki münasip adam terfik olunabileceği cihetle müşarünileyh hakkındaki eltaf ve itafı şahaneye munzam olan bu muamelei müşfikanenin kendisince elbette memnuniyet ve teşekkürü istilzam edeceğinin ve müşarünileyh ile beraebr azimet bahsine gelince zatı samii daverilerinin mahdumu âlii daverileri ile birlikte bulunmaları müşarünileyhin sıhhatince hiçbir fayda temin edemiyeceği dergâr iken diğer evlâdı samiyei fahimanelerinden bilâlüzum ve faide tebaüt edivermeleri lâzimei übüvvetle mütenasip olamıyacağından kat'ı nazar nezdi samii daverilerinde dahi takdir buyurulacağı üzere zatı ebhetsimatı samileri gibi def'atla makamı sami'i sadareti ihraz eylemiş olan bir zatın böyle bir sebeple diyarı ecnebiyeye azimeti aslâ muvafık olmıyacağının şerefsudur buyrulan iradei seniyyei hazreti hilâfetpenahî mantuku celiline tevfikan tebliğine ibtidar kılındı. Olbapta».

Fi 17 Cemaziyelevvel ve
fi 18 ağustos 317

Evet, def'atla makamı sadareti ihraz eylemiş olan bir zata yazılan şu tezkereye, oğlunun tedavisi için Avrupaya gitmemesi hususunda ileri sürülen çocukça sebeplere, takyidata, hürriyetsizliğe bakıp da şaşmamak kabil değil. Bu tezkerede zamanın saray edebiyatını, müvesvis padişahın bu derece nazik ve siyasî meseleler arasında neler ve kimlerle uğraşmıya vakit ve fırsat bulduğunu, nelerden kuşkulandığını görüyor ve yaşıyoruz. Bu sayfalar gelecek nesillere bir tarih armağanı olarak intikal edecek, ibret ve intibahı mucip olacaktır.

Sait Paşa'nın bu tezkereye verdiği cevap ise bir şaheserdir. Başkitabetin tezkeresindeki hususatı birer birer red ve cerhtemekte ve şu cümlelerle nihayet bulmaktadır:

«Binaenaleyh bu bendezadeleri ahvalinden ve daha birkaç ay evvel kaybettiğim hemşiresine ait neticei elimeden bittabi müteessir olan zihni âcizanem kendisini yalnız olarak gönderip göndermemekte bütün bütün selbi tereddüt etmemektedir. O sebeple önünmüzdeki eylûlü bekleyip o zamana kadar vücudunun izhar edeceği hale göre tasmimi âcizanemi arzedeceğimin ve maamafih gitmek müsaadesine kısmen nailiyetten dolayı teşekkürat kemteranemin atebei âliyei mülûkâneye iblâğı ricasına iptidar kılındı. Olbapta emrü irade efendim hazretlerinindir.

Fi 21 Cemaziyelevvel sene 319 ve
fi 23 ağustos sene 317 çarşamba

★ ★ ★

Sultan İbrahim Deli mi idi, Hasta mı idi?

SULTAN İBRAHİMİN TUHAFLIKLARI VE FIKRALARI

Yazan: M. Çağatay Uluçay

Onyedinci asırda birçok yasaklar vardı, bunların başında kahve yasağı, içki yasağı, sigara içmek yasağı, kâfirlerin yeşil sarma ve giyinme yasağı.. ilh. idi. Bilhassa sultan Murat zamanında baştn üç yasağa karşı şiddetli bir mücadele açılmış, dinlemiyenlerin boyunları vurulmuştu. Gerçi Sultan İbrahim zamanında bu üç yasağa evvelki kadar dikkat ve itina gösterilmemiş ama, o da bu yasaklar serisine birkaç yasak ilâve etmişti.

İstanbulun bu devirde en meşhur mesire yerlerinden birisi Kâğıthane idi. Bayramlarda, tatillerde halk akın akın oraya koşar, devrinin sazları ve oyunlariyle Kâğıthane tarihî gün yaşardı. Sultan İbrahim baruthane yandığı zaman, buraya kadınların eğlenceye gitmesini yasak etmiş, emrini dinlemiyenleri idam ettireceğini bildirmişti:

«Bugün Cendereciye giderken Kâğıthanede bir alay sürüm avratlar seyre giderler, kendim gördüm. Baruthane tutuştuğu zaman yasak olunmadı mı? Niçin yine varırlar. Elbet ve elbet istemem, diler seyre, diler kadem bastıkların, kendileri bilür. Fermanı hümayunumla yasak edesün. Bir dahi varmıyalar deyu, hemen şimdi idesün ve sair ahvale gayet mukayyed olasun. Beni seversen eğer iyi eğer kem rikâbıma arzetmezsen. Göreyim seni».

*
* *

O devirde en çok giyilen şeylerden birisi de kontaş idi. Günün birisinde Sultan İbrahim'in kafasna bunu giydirmemek girdi ve yasak etti:

«Sen ki veziriâzamsın malûmun olsun ki hattı şerifim vardıkta bir fikir hatırıma geldi ki diler şehirliye, diler sahibi firaş olana yasak edesin. Ne sen kalursun ne onlar bilmiş olasın, görmeyem çengele vururum, hep tembih edesin, şöyle bilesin».

*
* *

Devrimizde olduğu gibi Sultan İbrahim zamanında da bayramlarda çoluk çocuk ve delikanlıların başlıca eğlencesini salıncağa binmek teşkil ediyordu. Meydan yerleri, konak kapıları ve ağaç dallarına kurulan salıncaklara kızlar, erkekler biniyorlar, sallanıyorlar, türkü ve maniler söylüyorlardı. Bu saz ve söz sadalaı arasında itlik ve uğursuzluk yapanlar da eksik olmuyor. Kadınlara, kızlara lâf atma yüzünden kanlı bıçaklı kavgalar oluyor, hattâ çok kere kavgalar ölüm veya yaralanma ile sona eriyordu. Bu yüzden Sultan İbrahim, salıncaklarda kavga edilmemesini, bayram günlerinde kadınların sokağa çıkmamasını kat'i surette yasak etmişti. Ertesi sene bayram gelmeden önce sadrazam bu yasağın devam edip etmiyeceğini şu telhis ile padişahtan sormuştur:

«Fermanı âlileri üzere eğer salıncaklarda ve gayri yerlerde bir edepsizlik olmamak için muhkem tembihler olunup her tarafta nidalar ettirilmiştir. Anın gibi mütenebbih olmıyanların fermanı şerifleri üzere cezaları verilip tedip olunur. Nihayet geçen bayramlarda üç güne dek avratlar taşra çıkmasunlar .Seyre gezmesünler deyu fermanı âlileri buyurulmuş imiş, bu bayram dahi tembih olunmak buyurulur mu? Ve bugünden tembih olunsun mu?.» Sualine karşı padişah bu telhisin üzerine şu hattı şerifi yazmıştır: «Fermanımla avratlar zinhar çıkmasunlar, kendileri bilür, Subaşı, Asesbaşıya tembih edsein, göreyim seni ne mertebe çalışursun».

*
* *

1643 senesinde Sultan İbrahim'in yakınları arasından iki kişi daha sivrildi: Cinci Hoca ile Yusuf Paşa. Cinci Hoca muskaları, üfürükleriyle padişahı teshir ederken, Yusuf Paşa da babayiğitliği ve dürüstlüğü ile padişahı mestetmişti. Sultan İbrahim, Yusuf Paşa'nın sohbetinden zevk alıyor, fikirlerini beğeniyordu. Kısa zamanda Yusuf Paşa, bütün kademeleri aşmış vezir olmuş, Girid'i fethe memur olmuştu. Padişah itimat ettiği ve güvendiği bu Yusuf Paşa'yı Girid'e göndermişti. Padişahın Yusuf Paşa'yı bu kadar çok sevmesi, hırslı kimseleri yoldan ve çileden çıkartıyor, Yusuf Paşa aleyhinde entrikalar ve dolaplar çevirmiye sevkediyordu. Bilhassa Sadrazam Mehmet Paşa, paşanın yokluğundan istifade ederek padişaha ve mukarriplerine, paşa aleyhinde propagandalar savruluyordu. Hanya'nın fethinden sonra Yusuf Paşa İstanbula dönmüş ve padişaha iki nadide mermer direkle birkaç

esir takdim etmişti. Bu düşmanlarına fırsat verdi. Sultan İbrahim paraya düşkündü, halbuki Yusuf Paşa ona Macaristan, Sırbistan, İran, Mısır.. ilh. seferlerindeki komutanların dedelerine getirdiği hediyeler gibi ağır mücevherat ve hazine getirmemişti. Yalnız iki direkle birkaç esir getirmişti, hazineleri kendi saklamıştı diye düşmanları mütemadiyen aleyhnide söylediler, etrafındakilerin tesiri altında kalan Sultan İbrahim, çok sevdiği silâhtarı Yusuf Paşa'yı öldürttü ve arkasından da cenazesini getirterek: «Yanakları elma gibi kırmızı imiş» diyerek de ağlamıştır.

Hülâsa Yusuf Paşa vezir olunca, sadrazam padişaha bir telhis göndererek bunda Bolu sancağına berveçhi arpalık mutasarrıf olan Yusuf Paşa'nın kubbe altında oturup oturamıyacağını sormuştu. Sultan İbrahim sadrazamın telhisinin üzerine gayet manidar olan şu hattı yazmıştır: «Yusuf Paşa kubbeye otursun!»

***

Sultan İbrahim'in iyi taraflarından birisi, hata ve kusurunu müdrik olması, düzeltilmesini istemesidir. Bu husuları açık bir kalple, yakınlarından ve lalalarından sormaktadır. Mısır paşasına hazine için bir hattı şerif yazılacaktı. Müsveddesini sır kâtibi yapmış ve sadrazama göndermişti. Sadrazam fermanın usulsüz ve teamüle uymadığını görünce, tashihat yapılmasını, Sultan İbrahim'den rica etmişti. Bu padişahın fevkalâde kanına dokunmuş ve şu ağır cevabı vermişti: «Öteyi gün hattı şerif sana irsal olundu, o da odur, bu da odur, emri şerifim olmuş ya hattı şerifim olmuş, ikisi de birdir. O gönderdiğim hattı şerifte ne eksik ise yanında yazıcı tamam etsün».

★★★

Uçuşuyor sevinçle cici renkli kuşlar,
İşte sevgiliniz elinizde Bayanlar!.

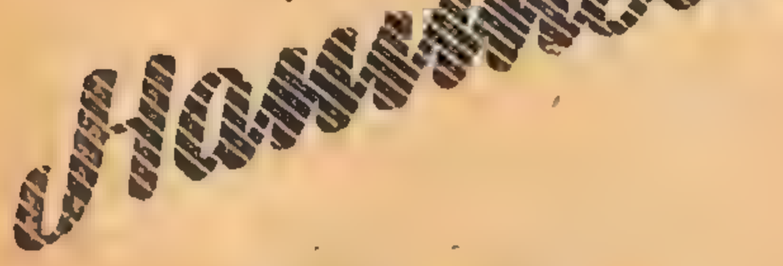

Şubat 1951 sayısı çıktı
İstanbul TAN Matbaası

Hindistana Kaçan Türk Şehzadesi

Osmanlı hükûmeti zamanında şehzadelerden birisinin Türkiyeden kaçarak Hindistan'ın islâm hükûmetlerinden birisinin saltanat ailesine damat olduğu rivayeti vardır. Tarihlerimizde bu mesele hiç yazılmamış, kapalı kalmıştır.

Meselenin esası şöyledir: II ci Sultan Murad zamanında saltanat iddaasiyle düzme bir şehzade meydana çıktığı ve düz-Mustafa adı verildiği devlet ileri gelenlerinin bu şehzadeye tarafdar çıktıkları ve diğer şehzadelerin de böyle saltanat dâvası etmeleri ihtimali dolayısiyle II. Murad'ın endişeye düştüğü malûmdur. Padişah ümeraye, yeniçerilere emniyet edemiyordu, bu sebeple Amasya valisi olan Şehzade Alâüttin Çelebiyi boğdurmıya Kara Hızır Çelebi namındaki bir zatı göndermişti. Tarihlerde bu şehzade ile iki tane memedeki şehzadesi Amasyada boğdurulmuş ve şehzadeler kabristanına defnedilmiştir. Tarihlerimiz böyle yazar. Halbuki doğrusu böyle değildir. Kara Çelebi tarafından merhamet edildiğinden şehzade Alâüttin boğulmamış, kaçırılmıştır. Bu şehzade İran yolu ile Hindistana kadar gitmiş (Deken) hükümdarı sultan Alâüttin Behnemisinin yanına gitmiştir, bu padişah şehzadeyi hürmetle karşılayarak himaye etmiş, kendisini damat yapmıştır. Oğlu İsmail Adil Şah 890 Hicri senesinde Pençaver padişahı olarak (Adil Şah) sülâlesini kurmuştur. Buna İsmail Adil Şah denirdi. İki oğlu olup birisi (Yusuf Adil Şah) diğeri (İbrahim Adil Şah) sırasiyle Pençaver hükûmdarı olmuşlardır.

Şah İbrahim bir divan yazmıştır, Türkçe ve Fars lisanı iledir. Bu divanın bir nüshası Sultan Abdülhamide hediye edilmiştir. Bu meselenin (Pişaver tarihile) (Terki Tazanî Hint) kitabında yazılı olduğu rivayet edilmektedir.

Tarihte cellâtların boğmayarak kaçırdıkları şehzade vakaları vardır. Bunlardan

(Sonu 873 üncü sayfada)

Baştan, orta sakası, kazan kaldıran karakullukçu ve başkarakullukçu

YENİÇERİ ANAYASASI

Tarihimizde en mühim yeri işgal eden yeniçeriliğin anayasası çok enteresandır. Bu yazı, bu anayasayı tahlil etmektedir.

Yazan: **Mehmet Zeki Pakalın**

Avrupalılar, harbi kendilerine sanat ittihaz eden muhtelif millete mensup adamları para ile toplayarak birbiri aleyhinde kullanır ve başka başka dillerle konuştukları için Babili andıran insanlarla Rumeliye ayak basan Türkleri eski yurdlarına atmak isteyip de teşebbüsleri akim kalırken Osmanlılar muntazam bir ordu teşkil etmişlerdi. Bu ordu yeniçerilerdi.

Asıl ve nesilleri belli Hıristiyan çocuklarından "devşirme" adiyle alınarak bir müddet Müslüman çiftçilere verilip dil ve din

Sağdan itibaren: Tulumbacı, kalyoncu, usta ve pirpiri esnafı

öğretildikten sonra acemi ocağı yoliyle askerlik hizmetine alınan ve "Yeniçeri" unvanı verilen bu ilk muntazam ordu ilkin yalnız bin kişiden ibaretti. Sonradan görülen ihtiyaç üzerine sayısı arttırıldı.

Kuruculuk şerefi Orhan Gaziye ve onun müşavere heyetini teşkil eden Alâeddin Paşa ile Çandarlı Halil ve bir iki arkadaşına ait olan Yeniçerilik, üçüncü padişah Sultan Murat zamanında esaslı tensik ve tâdile uğramış Fatih ve Kanunî zamanlarında da vaktin ihtiyaçlarına uydurulmak suretiyle üç asra yakın fütuhat devrinin başlıca âmil ve müessiri olmuştur.

Ordunun teşkilâtındaki sağlamlık ve ahenktir ki Avrupa, Asya ve Afrika gibi dünyanın üç büyük kıtasının belli başlı yerlerine kadar fütuhatını ilerletmiş ve zaptedilen yerleri asırlar boyunca bayrağı altında tutmağa muvaffak olmuştur.

Yeniçeri ocağının anayasası on bir madde altında toplanırdı:

1 — Kumandan ve zabitler esirlerden bile olsalar kendilerine inkiyad yani büyüğüne itaat etmek.

2 — Bir vücut gibi müttefik ve birlik olarak kışla hayatı yaşamak.

3 — Debdebe ve tantana gibi askerliğe ve mertliğe yakışmayan şeylere iltifat etmemek.

4 — İslâm dininin emirlerini yerine getirmek diğer bir ifade ile dindar olmak.

5 — Arnavut, Boşnak, Bulgar ve Ermenilerden devşirme suretiyle alınanlarla harblerde esir olarak ele geçirilenlerden başkası kabul olunmamak ve acemi ocağında belli müddet istihdam edilmedikçe Yeniçeri silkine geçirilmemek.

6 — Kütükten kaydı silinmedikçe hiç bir yeniçeri idam edilememek.

7 — Ocakta rütbe terfii mutlaka kıdem sırasiyle yapılmak.

8 — İşledikleri kabahat, cünha ve cinayetten dolayı cezalandırılmaları lâzım gelecek-lerin kendi zabitlerinden başkası tarafından tekdir edilememek ve cezalandırılamamak.

9 — Alil olanlar tekaüd edilmek.

10 — Sakal salıvermemek ve evlenmemek.

11 — Kışlalarından ayrılmamak, sanatla meşgul olmamak, talim ve terbiye ile vakit geçirmek.

Sağdan kulluk bayrakdarı, odabaşı, keçeli ve kulluk neferi

Esasları bu on bir maddeden ibaret olan anayasanın mahiyeti daha iyi anlaşılmak için bir parça izah edelim:

I — Askerliğin ruhu itaattır. Efradında itaat bulunmayan bir ordunun ruhsuz cesetten hiç bir farkı yoktur. Yeniçeri ocağı, diğer maddelerle beraber, bu tam ve kâmil itaati gösterdiği müddetçe karşılaştığı her düşmanı yenmiş, memleketin bayrağını dünyanın dört bir tarafında muzaffer olarak dalgalandırmıştır. Esaslarda bozgunluk ve onun neticesi olarak itaatsızlık baş gösterince kıymetini kaybetmiş tabiatiyle yenilmeğe başlamıştır.

II — Yeniçeri ocağını teşkil eden ortalar arasında tam bir ittihad vardı ve karargâhları da bir yerde bulunmak kaidedendi. Yeniçeri bölüklerine orta, kışlalarına da oda denilirdi. Yeniçeriler yüz doksan alti ortadan mürekkepti. Bu ortaların bir kısmının isimleri müşterek olduğu gibi bir takımları da adsızdı. Numara sırasiyle anılırdı. Şütürban ağa, Zağracı, Tornacı, Samsuncu, Çekeci adları orta adları idi.

Yeniçerilerin başlıca iki odaları yani kışlaları vardı: Yeni odalar, Eski odalar. Yeni odalarda "Tekke mekdanı" adiyle büyük bir meydan ve onun ortasında da "Orta camii" namı verilen bir cami vardı. Her kışla mutbah, kilâr, zabitan ve neferat koğuşu ve odalarını havi birer daire idi. Yeniçeri ağası "Ağa kapusu" denilen ve şimdi Müftilik dairesi olan yerde otururdu.

III — Yeniçerilerin giyinişleri ilk zamanda ziynetsizdi. Bununla beraber askerliğin icabı veçhile sade olmakla beraber görenler üzerinde mehabeti göstermekten hali kalmazdı. Sırtlarına dolak adı verilen bir üstlük ile şalvar, ayaklarına yemeni giyerler, başlarına da keçe külâh takarlardı. Yeniçerilerde gösterişli şeyler Yavuz ve Kanuni zamanlarında başlamıştır.

IV — Yeniçeriler başlarında zabitleri olmak üzere ilk zamanlarda dindar idiler. Çok geçmeden ocağın Hacı Bektaşa nisbeti ileri sürülerek lâubalilik baş göstermiş ve böylece devam edip gitmiştir. Bununla beraber dinde lâubalilik göstermiyenler, feraizi yerine getirenler de çoktu.

V. — Yeniçeri olabilecekler kanunla muayyendi. Onun dışında hiçbir sebep ve suretle kimse ocağa yazılamazdı. Üçüncü Murat zamanına kadar böyle devam etmiş, onun zamanında bir düğünde muvaffakıyet gösteren oyuncular, cambazlar, maskaralar alınmakla bozgunun temeli atılmıştır.

VI. — Yeniçeri zabitleriyle efraddan biri cinayet işleyip de idamı lâzım geldiği surette evvel emirde adı Yeniçeri kütüğünden silinir, ondan sonra öldürülürdü. Bunun da sebebi idamın ancak ocakla münasebeti kesildikten sonra yapılabileceği maddesi idi.

VII. — Yeniçeri ocağında terfi ve terakki mutlaka kıdem sırasiyle yapılırdı. Hiçbir rütbeye, kıdemsiz ve sırasız kimse getirilemez, münhale kıdemli her kim ise mutlaka o getirilirdi.

VIII. — Yeniçerileri zabitlerinden başkası cezalandıramazdı. Yeniçerilerden biri cürmü meşhut halinde bile tutulsa mutlaka ocağa gönderilir, orada kendi zabiti tarafından kabahatine göre cezalandırılırdı. Yeniçeri zabitleriyle efradı hakkında tatbik olunan cezalar nevi nevi idi. Birincisi hapisti. Tevkif emri odabaşı tarafından verilir, aşçıbaşı mutbaha götürüp orada hapsederdi. İkincisi döğme cezası idi. Bu, ancak çorbacı tarafından emrolunabilirdi. Odabaşı çorbacının emrini yerine getirirdi. Döğme cezası gizli ve aleni olmak üzere iki türlü yapılırdı. Gizlisi nisbeten kolaydı. Dayağı yer, canı yanmakla kalırdı. Alenisi güçtü. Çünkü hem canı yanar, hem de arkadaşları arasında rezil ve rüsva olurdu. «Meydan dayağı» adı verilen bu ceza bu itibarla iki katlı bir ceza demekti.

IX. — Yeniçeri zabitleriyle efradı ocak kanun ve nizamlarının tam tatbik olunduğu zaamnlarda (İhtiyar) ve amelimanda olmadıkça ve sefere gitmeğe kudret ve kuvveti kalmadıkça tekaüd edilemezlerdi. Zarurî sebepelrle emekliye sevk edilenler de alûfesi ne ise ona üç akça terakki verilir ve onunla tekaüd edilirdi. Emekliye "Oturak" denilirdi.

X. — Yeniçerilerin kışlalarında oturmaları ve başka bir sanatla meşgul olmayıp talim ve terbiye ile vakit geçirmeleri nizam icabındandı. Ruzi Hızır ile Ruzi Kasım arasında yani senenin ilkbahar ve yaz aylarında Topkapı dışında Seğirdim mahallesinde ve Kâğıthanede talimle meşgul olurlardı.

Yukarıda izah olunan kanun ve nizamlara riayet edildikçe muvaffakıyetten muvaffakıyete erişen Yeniçeriler sonradan nizamlara riayetsizlik yüzünden bozulmuş ve en nihayet 1241 (1825) senesinde ortadan kaldırılmıştır.

Sağdan itibaren: Mehmed Muhterem Efendi, Keskin Dede, Pirinçci Sinan, altta ve ortada Kavas Baba mezarları

İstanbul Mezarlıklarında Fatihin Adamları

Yazı ve resimlerin her hakkı mahfuzdur.

Yazan: Cemaleddin Server Revnakoğlu

III

Kavas Baba Hazretleri Halk arasında mazinnei kiramdan, (*) yani «hüsnü zann» ın yeri olan mübarek insanlardan sayıldığı için daima bu şekilde anılır.

Fatih'in «kavasbaşısı» olan, fakat ismi dahi bilinmiyen bu zat hakkında, membalarda hiçbir malûmat yoktur.

Benim «İstanbul Tekkeleri Tarihi» münasebetiyle yıllardır yaptığım araştırmalar neticesinde, kendisinin «Bayramiye» den olduğu anlaşılmıştır. Türbesi, yine Edirnekapı'da, Acıçeşme civarında, bundan önce okuduğunuz «Ekmekçi Baba» nın yanından sapan Sofalı çeşme sokağı'nın içindedir ki bırasının eski adı: Helvacı sokağı idi. Hicrî (1189) da vefat eden Sertarikzade halifelerinden Şeyh Halil Nizamüddin Efendi'nin türbesinin yanında uyandırdığı tekkeye «Cerrahiye» den meşihat koyması üzerine Kavas Baba'nın adı ve Bayramîliği, gnüden güne unutulmuş, dergâh, bundan sonra «Halil Nizam» — Halil Nizamüddin tekkesi isimleriyle meşhur olmuştur.

Tekkenin bu tarihten sonra sekizinci şeyhi bulunan Taşçı esnafından İsmail Aşki Efendi nin şeyhliği zamanında ise bu Halil Nizam adı da az söylenir olduğundan daha ziyade «Taşçı Tekkesi» ismiyle bilinir olmuş, Etyemez'de, Hasan Halife'nin yaptırdığı diğer bir Taşçı tekkesi daha vardır ki; «Kadiriye» nin «Eşrefiye» kolundan olup bu meşhur adı da: «Gümüşbaba Tekkesi» dir. Bugüne kadar da bu suretle anılagelmişitr. Tekkeye kendi adiyle üçüncü defa ve son olarak isim bırakmış olduğunu gördüğümüz bu zat, Karagümrük'te «Hazreti Nureddin Âsitanesi» nin, yai «Pir evi» nin şeyhi Yahya Galip Efendi'nin halifelerindendir. Hicrî (1310) da ölmüş; tekkesine gömülmüştür.

Resminde hayretle gördüğünüz gibi ne şaşılacak, ne tuhaf şeydir ki; Türk ve İslâm stilinde bugüne kadar görülmemiş şekilde, bahusus bir tekke şeyhine yakışmıyacak surette, maşatlık kâri bir tarzda üstü kapaklı, kakmalı, yüksekçe mermer bir lâhdin içinde

---

(*) İyi tesir bırakmamış kötü kimseler hakkında da; «mazanne-i-sû eshabından» derlerdi.

yatmaktadır. Hayatında yaptırdığı bu lâhdin aynasına yapıştırılmış tâlik yazılı yuvarlak kitabenin sonunda ise; «kıtmiri babı evliya Şeyh İsmail..» yani (veliler kapısının bekçi köpeği..) sözünün kazılmış olduğu, yine hayretle görülür. Bir köpeğin ölüsü, zamanında hangi kapıya bağlı olursa olsun, dünya kurulduğundan bugüne kadar böyle bir sandûkai saltanat içinde saklanmış değildir.

Mahviyyet ve tevazu gibi ahlâk ve insanlık faziletlerinin en büyüğüne, en yükseğine bile çekinmeden riya ve samimiyetsizlik karıştırılmış olması, gerçekten çok hayret vericidir. Bahusus bu uydurma iftikar, maksat ve gayesi istihkarı siva olan, yani dünyayı hiçe saymak, Allah dışında kalan hiçbir şeye kıymet vermemekten ibaret bulunan tarikat adamları arasında görülürse daha çok çirkin oluyor. Gören bir insanı da sinirlendirmiye kâfi geliyor.

Kavas Baba'nın tekke ve türbesi, şimdiki Hadice Sultan sokağı'nda, 25 ve 35 numaralı evlerin arasında kalan bugünkü büyükçe bir arsanın bulunduğu yerde idi.

(1287) de esaslı bir tamir görmüş ise de Balkan Harbi içinde harap olup yıkılmıştır. Tekke, oldukça büyüktü ve iki kapılı idi. O zamanki teşkilâta göre girip çıkılan büyük cümle kapısı, Helvacı sokağına açılıyordu.

(1941) Haziranında, Kavas Baba'nın kitabesini tesbit ederken kabrinin etrafını tuğla ve taşlarla çevrili bulmuştum. Üzerinde tahtadan harap bir sandıka, baş ucunda gül ağacı ve mum feneri başında yeşil tülbent sarılı, «dal sikke» tabir olunan kısa Mevlevî sikkesi vardı. Şimdi daha makbule geçer bir iş yapılmış (!).. 18 sintim kalınlığında beyaz mermere yazılı kitabeyi, ortadan ikiye bölmüşler, yazısını da, mum islerinden okunmaz hale getirmişler.

Bu defa fotoğrafa almak için, yeniden temizleyip, tebeşirleyip ortaya çıkardığımız kitabeyi, bir de sizinle okuyalım:

Lâ ilâhe illâllah - Elmelik-ül hakkulmübîn
Muhammedür Resulullah - sadikulva'dülemîn
Cennetmekân Ebulfeth Sultan Muhammed Han
Gazi Hazretlerinin kavasbaşısının kabri
şerifidir. Sene 854
Bina Sene 1287 tarih

40×150—134×145 eb'dında uzun bir müstatil şeklinde olup tâlik ile yazılmıştır.

Tekkenin Sofalı içeşme sokağına bakan tarafında ve sağ cihetinde, Cilvenaz Kalfanın yaptırdığı küçük bir çeşme ve arkasında bir de su haznesi mevcuttur ki; hâlen akmakta ve mahalle halkının ihtiyacını görmektedir. Tâlik yazılı kitabesini, — bugüne kadar bir yerde çıkmamış olduğu için — aynen alıyorum:

Devri Hanı Abdülâzizde kim odur zıllı Huda
Cilvenaz Kalfa bu ayni yaptı Hak kıldı atâ
Bende-i şakir âcizane söyledim tarihi tam
Maşaallah çeşme-i-âbı hayat oldu bina
Rebî'-ul-âhır Fi.., Hicri sene 1281

Ulemadan Seyyid Muhammed Muhterem Efendi: Sonradan konulmuş taşında okuduğumuz adı yalnız **Mehmet Efendi** olan bu zat, (1255) ve (1280) yıllarında, mütevelliler tarafından tutulan tahriri evkaf defterlerinde; **«Fatih devri ulemasından Seyyid Muhammed Muhterem Efedi»** diye yazılıdır.

Karagümrük meydanında, Tahtaminare tekkesi denilen meşhur Rıfaî dergâhının bulunduğu, şimdiki yazlık çiçek sineması'na giden Eski Alipaşa caddesi'nin başında, Kabakulak sokağı'nın karşı köşesinde, (104) numaralı küçük evin bitişiğinde medfundur. Halk, buraya **Mehmet Dede türbesi** diyor..

(1216) da Karagümrük yağhanesinden çıkan büyük yağhane yangınından buraları tamamiyle yanmış olduğundan Karagümrük bayram yerinde, şimdi sebze pazarı yapılan büyük arsada, halen harabesi görülen «Surp Ohan» adındaki meşhur Ermeni kilisesi, bu yangında yanmıştır. Tarla kaidesi gereğince yollar ve arsalar. yeniden ayrılıp düzenlenirken bu türbenin yerinin haritası da, Molla Aşkîli merhum Mühendis Ahmet Bey tarafından tesbit ve tanzim edilmiş, yangın ankazı altında kalan mezar kapaklariyle eski kırık taşı, Del lâl şekerci Hüsnü Efendi'nin damadı rençber Süleyman Ağa'ya kazdırılarak toprağın üstüne çıkartılmıştır.

Bu münasebetle, yanındaki hallâç dükkânı yola verilerek türbe, köşeye alınmış, yangın ateşinin şiddetinden çatlıyan önündeki sebil taşı, Karagümrük camii şerifinin banisi ve son fetvâ emini Mehmet Nuri Efendi tarafından tamir ettirilmiş, yine ön tarafa gelen kapıdan tulumba ile bu sebil taşına su verilmiş ve etrafına da, (50) metre genişliğinde demir parmaklık çevrilmiştir. Üzerindeki büyük çitlembik ağaciyle beraber şimdi kaldırılmış bulunan bu tulumbadan evvelce abdest alınır, kuyusundan bakır taslarla su içilirdi. «şifa sinmiştir..» diyerek hasta olanlara da okuyup içirirlerdi.

O zamandanberi geceleri mumu yanar, adaklar adanır, başı sıkılıp darda kalanlar, ha-

Kavas Babanın mezarı civarında taşçı esnafından Şeyh İsmail Aşkî Efendinin şeyhliğine yakışmayan acaip mühürü.

ceti olanlar, bir fatihai şerife ve üç ihlâsı şerif okuyarak hazretin kabrini ziyaret ederler. Bir de menkıbe lâzım ya.., O zamanlar türbenin karşı köşesinde: «Yeşildirek bakkalı, Fistanlı bakkal, Hıristiyan bakkal..» isimleriyle bakkal dükkânı işleten «Hıristo ve Kosti kardeşler».

— **«Bir gece mumunu yakmasak, dükkânın içi alt üst oluyor, ne arasak bulamıyoruz, her tarafı birbirine karışmış buluyoruz..»** derlermiş...

Türbedarlık vazifesi, (1328) e kadar, yanındaki evde oturan yorgancı esnafından **Yırtık dudak Hüsnü Efendi**'nin üzerinde idi. Vefatiyle oğlu, yine yorgancı Hikmet Efendi'ye kaldı. Onun da ölümünden sonra bu ev satıldı. Şimdi burada Bahriye eczacılığından emekli Hacı Abdullah Efendi namında bir zat oturmakta, türbeyi temizlemek, boyamak, çiçek dikmek, mumunu yakmak gibi ufak tefek işleriyle, — teberrüken — meşgul olmaktadır.

Türbenin ön yüzü, şimdi tellerle çevrili olup baş ucunda narin, güzel bir servi ağacı yetiştirilmiştir ki, bu açık ziyareti cazip bir şekilde yeşillendirmektedir.

(1316) yangınından sonra yazılan tâlik yazılı kitabesi de bu servinin dibinde ve sonradan yeşile boyanmış küçük mermer taşın üzerindedir:

Hû
Ve kefa billâhi şehiden Muhammedürresulullah
Ebulfeth Sultan Muhammed
Han Hazretlerinin
Ulemayi izamından Esseyyid
Muhammed Efendinin
ruhu için elfatiha
Hicrî sene 857

Not:

Bu hususlarda fakire bir hayli malûmat ihsan etmek semahatinde bulunan, faziletli muhterem dostum hattat ve üstad Salâhaddin Beye (Erarslan) bilhassa arzı şükran eylerim..

Keskin Dede : Kitabesinden, «Hadika» dan. «Sicil» den, ve «Evliya Çelebi» den öğrendiğimize göre; ricali Bayramiye'den bulunan Keskin Dede, **ni'melceyş**'tendir. Yani Fatih'in maiyetinde İstanbula gelip fetihte bulunanlar arasında olduğu gibi Fatih'in bizzat intisap etmiş bulunduğu Bayramiye tarikatının da büyüklerindendir. Fatih, Bayramiye tarikatını kuran Hacı Bayramı Velî'nin ekber halifesi, maruf allâme Ak Şemseddin'den el almıştır. Fatih'te, Hafız Ahmet Paşa'da, Kumrulu civarında, yani halkın verdiği isimle: Fatih nişancısı denilen yerde ve kendi adını taşıyan büyük hazirede yatmaktadır. Tam karşısındaki Boyalı Mehmet Paşa'nın «Cedid Nişancı» camii şerifi ile hemen kucaklaşmış gibidir.

Fakat ne yazıktır, ne acıdır, ne kadar utandırıcı, düşündürücü ve hattâ ne kadar da şaşılacak bir haldir ki; Sinan'ın ender ibdalarından olan ve bugün avlusunda «Kızılay Aşocağı» nın barındığı bu muazzam mâbed. yıllardanberi kelimenin ve lûgatin bütün mânasiyle, bakımsız, vakıfsız, mütevellisiz ve ve sahipsizdir. Evkaf, yıllardır elini çekmiş mütevellisi tamamiyle bırakmış, halkın da gücü yetmediğinden her tarafı daima akmakta, içerisi hademesizlikten ağlamakta ve bilhassa yanındaki Nişancı Paşa'nın tarihî türbesi de, güvercin pisliğinden, moloz yığınlarından geçilmez, görünmez haliyle içimizi sızlatmaktadır. Civarında oturan, zamanımızın gerçekten kudretli, feyizli ilim adamlarından, veli haslet bir insanı kâmil olan vaiz Hacı Mehmed Efendi hocamızın, kendiliğinden camiye bakması, cumaları hutbe okuması, namazdan önce vaaz etmesi, hattâ kayyımlığını da üzerine alıp beş vakitte açtırıp kapattırması ve hıfza çalışan bazı gençlerin de, mübarek bir hevesle bir araya toplanıp - Allah rızası için - camii şerifi silip süpürmeleri olmasa koca mâbed, bu koca şehrin içinde, metrûk bir mağaradan farksız kalacak. Kapı karşı komşusu bulunan «**Keskin Dede hazîresi**» de, aynı perişanlıkta.. Uzaklardan görünen boy boy eski taşlar, dilber kaameti gibi o sevimli, süslü kitabeler, tarihî mezarları çardaklıyan gül ve şimşir ağaçları olmasa pislikten, molozdan, buraya da girmek kabil olmıyacak.. Sırası geldi diye söylüyorum:

Yazıp çizmesi günlerce süren bu hazirede çalışırken bir gün beraberimde maruf Mevlid üstadı, çok yakın dostum rahmetli **Hafız Kemal Gürses** de bulunuyordu. Duvar dibine yakın bir mezar taşı ile önündeki ağacın arasına kazma işlemediğinden molozları elimle ayıklamağa ve gûya bitirmiye uğraşıyordum. Hafız Kemal de son zamanlarda benim yüzümden bu işe merak sardırmıştı Uzun sürecek mezarlık çalışmalarımda kendisinin de bulunmasını isterdi.. O gün yan yana taşın karşısına geçmiş, dilber cemali seyreder gibi kitaobeye bakıyor, erimiş ve ufalanmış yazıyı çözmeğe çalışıyorduk. Bir ara elimle toprağın dibini eşelerekn, kimbilir kaç yıldan sonra yerin altından toprağın üstüne çıkardığım paslı bir tenekeye parmağımı sıyırtmışım.. - Hafız Kemal Allah ruhu revanını şadetsin - benden önce görmüş; ne yapıyorsun? Diye bağırdı ve hemen beni kucaklayıp oradaki Hafız Paşa eczahanesine yetiştirmemiş olsaydı, şimdi bu satırların yerine tatanostan gittiğim yazılacaktı.

★

«Sicil» de şu kısa malûmata rastlıyoruz:

Keskin Dede ni'melceyş'ten olup Fatihte, Nişancı camii şerifi karşısındaki mezarlıkta defnedilmiştir; civarı ulemayı selefe civar olmuştur.

Erenlerin yattığı yer, hazirenin ön yüzüne göre solunda ve biraz da geriye doğru olup kenardadır. Etrafı yeşile boyalı demir parmaklıkla çevrilidir. Ortasında âsümanî bir dekor halinde parıldıyan büyük defne ağacı ile ayak ucuna dikilmiş incir ağacı, kabrin üstünü kubbeleştirmekte ve kenarlardan yanlara sarkan dolaşık dallar da renkli bir avize güzelliği vermektedir. Baş ve ayak ucundaki üstüvane şeklinde, başlıksız, kalın, yuvarlak taşlar, yazısızdır. Fakat eski ve değerlidir. Başına «Seyfiyye» külâhı giydirilmiştir. Şimdi okuyacağınız tâlik kitabe, beyzî şekilde beyaz mermere yazdırılmış, baş ucunda duruyor;

Fatih Sultan Muhammed Han Hazretlerinin maiyetleriyle teşrif eden tarikı Bayramiyeden Keskin Dede Hazretlerinin kabri şerifleridir.

Hicrî sene 857

(Arkası gelecek)

★★★

İslâm an'anesi resmi günah addettiği için Türk sanatkârları resim yerine harikulâde renkli minyatürlerle şaheser bir sanat şubesi yaratmışlardır. Türk minyatürleri hakikaten eşsiz nümuneler vermiştir. Bugün Topkapı sarayında mevcut Fatih albümü, Hünername ve Surname gibi eserlerde, dünya sanatkârlarını hayrette bırakabilecek kıymette minyatürlere rastlamaktayız. Bu minyatürlerde hükümdarların hayatları, halkın ve esnafın yaşayışları, eğlence hayatı ve devirlerin kıyafetleri belirtilmektedir. Asırlarca kitap sayfalarında kalan bu minaytürlerin renkleri, bugün bile ölmezliğini muhafaza etmektedir. Yukarda gördüğünüz minyatür, Surname'den alınmış, cambazların marifetlerini temsil etmektedir. Pek mübalâgalı olmakla beraber figürler birer birer tetkike değecek kıymettedir.

Şah İsmail Tahtının Mahiyeti

Şah İsmail tahtı diye maruf olan ve Topkapı sarayı hazinesinin eşsiz bir eseri olan taht hakkında, şimdiye kadar pek çok yazı yazılmış, fakat katî bir hüküm verilememişti. Bu yazı, ilk defa, şimdiye kadar yazılanlar dışında yeni müsbet vesikalara dayanarak bu tahtın Şah İsmaile ait olmadığını tesbit etmiş bulunmaktadır.

Yazan: **Ziya Erkins**

Topkapı sarayı hazinesinde bulunuyor. Yapısı tahta üzerine halis altın kaplama, bunun üzeri sıvama açık zümrüt, mozayık ve koyu zümrüt ve yakutlardan türlü minakârî çiçek tezyinatla kaplanmıştır. Ayrıca halkâri ve birbirinin aynı cesamette incilerle süslüdür. Zümrüt ve yakutlar üç bin, inciler yirmi beş bin kadardır. Bu taht, gerek şekli ve gerekse tezyinatı bakımlarından Hint - İslâm san'atı mahsulüdür. Bugüne kadar bu tahtın İstanbul hazinesine hangi tarihte girdiği, ne tarikle geldiği, bir ganaimi harp olarak mı, yoksa bir hediye suretiyle mi buraya intikal etmiş bulunduğu kat'iyetle bilinememektedir. Yalnız eskidenberi Çaldıran zaferi ganaiminden olması ve Şah İsmail tahtı diye şöhret almasıdır. Fakat bu muasır ve ciddi bir vesikaya istinat etmez. Saltanat devrinde saray müzeye tahvil edilmeden evvel tahtın üzerinde şöyle bir yazı bulunmaktaydı: (Bu taht 1514 senesinde Sultan Selim'in Acem şahı İsmaile karşı ettiği muharebede alınmış ve gönderilmiştir.) Sultan Abdülmecit Kırım Harbi esnasında İstanbulda bulunan müttefik ekâbir ve kumandanlara bir cemile olmak üzere hazinenin birinci koğuşunu tanzim ettirerek artmıştı. Burada çalışanlar tanzim etmekte bulundukları bu hazine eşyasına sarayın an'anelerine uyarak son zamanlara kadar muteber sayılan bir takım hüviyet atfetmişlerdi.

İşte bu enderun rivayeti zamanla yerleşip böyle kat'î bir mahiyet almış olduğundan buraya dair yazı yazmış olan bütün tarihçilerimiz bu tesirin altında kalmışlardır. Vakanüvis Abdurrahman Şeref Efendi merhum ilk defa Tarihi Osmani Encümeni mecmuasında Topkapı sarayı hümayunu yazısında (Şah İsmail Safevî'nin Hintkâri tahtı) demektedir. Mükemmel bir İstanbul rehberi yazmış olan

Timur ve Şah İsmail tahtı

Profesör Ernest Manburi de eserinde aynı ifadede bulunuyor.

Türk Tarih Kurumu yayınladığı ilk tabı «Tarih» in ikinci cildinde bu taht hakkında (Nadir Şah tarafından Hint seferinde Delhi Türk imparatorlarının saraylarından alınmış bilâhare Osmanlı padişahlarına hediye edilmiştir. Yanlış olarak Şah İsmaile izafe edilir) der. İşte bu kadar bir kayıtla tahta şimdiye kadar bilinenden gayri bir mahiyet vermiştir. Yine aynı tarihte Halil Ethem Topkapı Sarayı risalesinde (mineli ve incili taht, Şah İsmaile yanlılşıkla izafet edilir. İrandan geldiği rivayet olunur) der. Fakat bilâhare sarayın arşivinde Dördüncü Mehmed'e ait 1901 tarihli bir hazine defterinde (halkâri ve uzun pullu kârı Hindî inci ile müzeyyen iki toplu ve mükemmel döşemesiyle tahtı şerif adet bir) kaydı altında zikrolunan taht bugünkü tahtın tarifine uygun kabul edildiğinden 1901 tarihinde bu hazinede bulunmakta olan tahtın bu tarihten çok sonralara 1160 taki Nadir Şah zamanına ait olamıyacağı gayet tabiî görülür. Buna binaen de sarayın rehberinde hülâsaten (enderun hazinesi mevcudu Mehmet IV zamanında esaslı bir surette tahrir edilmiştir. İşte bu defterde işbu tahtın kaydına desteris oluyoruz. Binaenaleyh 1091 tarihinden evvelki bir zamana ait oldu-

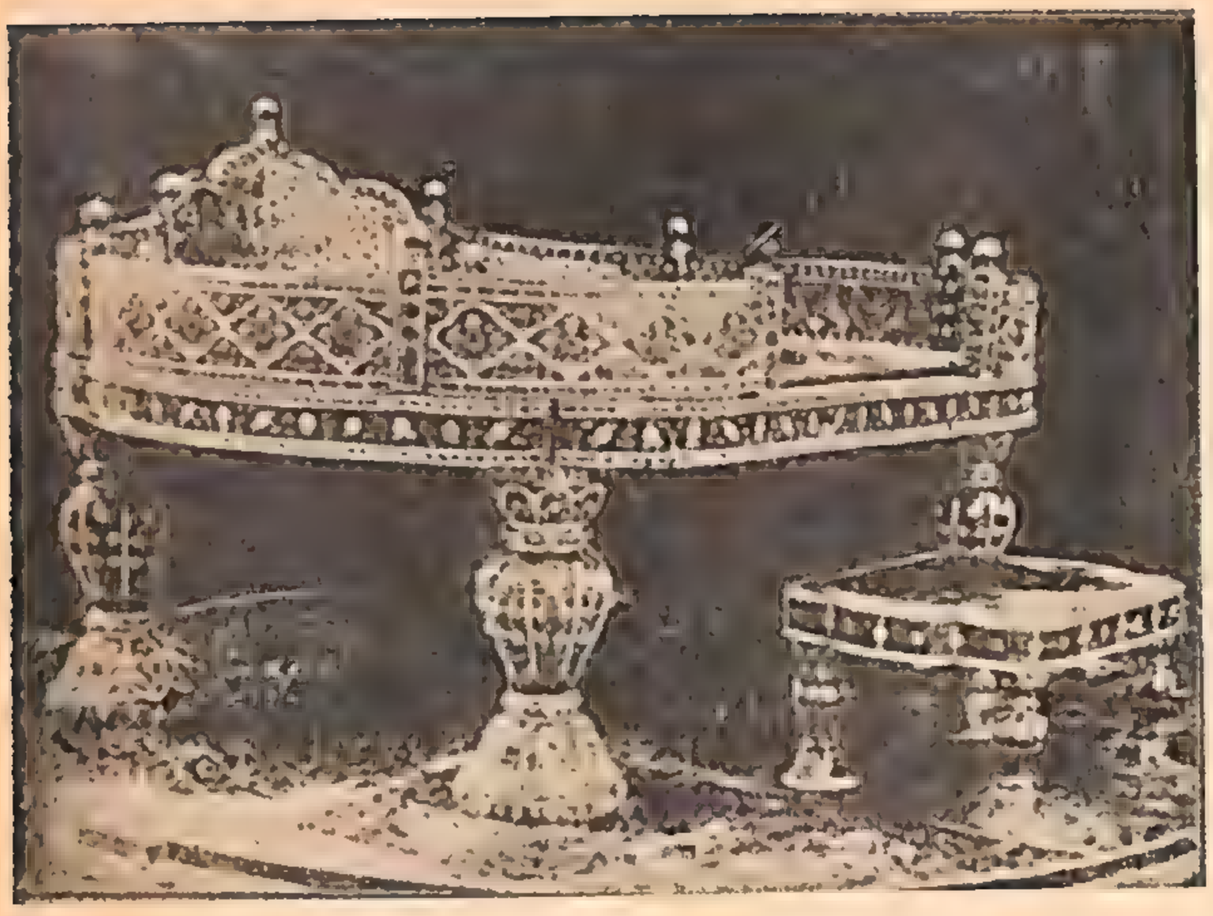

Hazinemizin eşsiz eseri Şah İsmail tahtı diye alınan taht

ğu tahakkuk ediyor. Ve bu tarihten evvel de Selim I in iğtinam eylediği taht Murat II e İbrahim Paşa tarafından ihda olunan altın taht Ahmet I e ait sedefkâri arefe taht ile Murat IV e ait abanoz tahttan başka bir tahtın mevcudiyetini ne tarihlerimiz zikrediyor ve ne de hazine kayıtlarında tesadüf ediyoruz. Binaenaleyh şimdiye kadar Şah İsmail'e nisbet olunan bu tahtın başka bir suretle hazineye girdiğini tesbit etmek kabil olamıyor. Nadir Şah zamanına izafesi de kabil değildir. Çünkü ondan pek çok zaman evvel hazine kuyudatında muharrerdir) denir. Ve yine buna binaen Tarih Kurumu da tarihin ikinci tab'ında (1933) Nadir Şahın hediyesi kaydını çıkartarak yalnız (Hint Türk imparatorluğuna ait bir taht) kaydiyle iktifa etmiştir.

Artık bu bir saray rivayatı olarak değil, bir kayda istinaden veriliyordu. Bu kaydın kabulünden sonraki tekmil yazılarda bu görüşün müdafaa edildiği görülür. Enver Behnan (Müzeler Tarihi 936) Nurettin Rüştü (Eski Eserler Ansiklopedisi 939) Samih Tansu (Hint Dünyasında Müslümanların Rolü 942) Aziz Ogan (Topkapı Sarayının İhtiva ettiği Müze 945) İbrahim Hakkı Konyalı (Topkapı Sarayındaki Tahtlar 945) bütün bu eserlerde Şah İsmail tahtı diye tanıtılır. Bu saray müze olmadan evvel eserini yazmış bulunan merhum Rıza Nur, Türk tarihinde (bu taht müzemüdürü Halil Bey'in tasdikiyle bizim Topkapı sraayındaki Şah İsmail Safevi'ye ait tahttır. Hattâ ayağını koyduğu iskemle de bu saraydadır. Anlaşılan bu taht Hind'e aittir. Timur onu Hint'ten getirmiş, sonra ahfadı İranda saltanattan düşünce taht Şah İsmaile geçmiş, ondan da bizim Yavuz Han'ın eline düşmüştür. Bu suretle mühim bir tarihî noktayı izah eylemiş oluyrouz) diyor. Fakat burada Rıza Nur'un istinatgâhı tabiî yukarda gösterimiş olan Dördüncü Mehmed'e ait hazine defterindeki kayıt değildir. Çünkü mezkûr tarihte bu hazine kaydı bu tarihçinin malûmu değildi. O Kahire'de oturan ve kıymetli bir arkeolog olan Nurettin Mustafa merhumun sahip bulunduğu bu taht üzerinde Timur'u gösteren eski bir madalyona istinaden bu neticeye varmıştır. Binaenaleyh şimdiye kadar muhtelif cephelerden bakılarak hep aynı netice üzerinde birleşilmiştir. Bir defa Yavuz Selim ve onu yakın takip eden muasır tarihlerde Selim'in İrandan böyle bir taht getirdiğine dair hiçbir kayda tesadüf olunmaz. Sarayın arşivindeki vesikalarda ve hazinenin mevcut defterlerinde de böyle bir şey bulunmaz. Tebriz'de Şah İsmail'in Heşt Bihişt sarayından kaldırılan ganaimi gösterir Yavuz Selim zamanına ait bir defterde porselen tabaklar renklerine, kaftanlar kumaşlarının cinslerine kadar gösterildiği halde bu kadar mühim bir tahta ait hiçbir kayıt yoktur. Selim I den Mehmet IV e kadarki tekmil hazine defterlerinde de böyle bir tahtın mevcudiyetine dair bir kayıt bulunmaz.

Şah İsmailin bir portresi

Tahtı Osmanlı hükümdarına hediye eden İran Şahı Nadir Afşar

İlk defadır ki Onyedinci asırda Hicrî 1019 tarihli defterde yazımızın evvelinde zikrtetiğimiz veçhile (halkârî uzun pullu kârı Hint) kaydiyle bir tahtın mevcudiyetini görürüz. Fakat bu kaydın altında şöyle de bir yazı bulunuyor (ba hattı hümayun haremi şerifte devletlû haseki sultan hazretlerine in'am olmakla teslim olunmuştur. Benli Mehmet Efendi'nin götürdüğüdür) böyelce mezkûr taht 1091 de Dördüncü Mehmed'in iradesiyle hazineden kaldırılıp haseki sultana in'amla hareme naklolunmuştur. Tarih Dünyası'nda bundan evvelki (padişahların Bayram Tahtı) yazımızda belirttiğimiz veçhile böyle birçok tahtlar zamanla bilhassa haremdekilere sarfedilmek üzere bozulup mücevheratı başka şeylere kullanılmıştır. Nasıl ki mezkûr tarihden sonraki Mustafa II ve Ahmet III e ait haremi muhteremede mahfuz bulunan hazine eşyasını gösterir defterlerde artık böyle bir taht zikredilmemektedir. Binaenaleyh bu tahtın da diğer bazı tahtlar gibi zamanımıza kadar intikal etmediği anlaşılıyor. Hakikat olan bir şey varsa o da ilk defa olarak 1174 tarihli hazine defterinde (Tahtı Keykâvus) adı altında bugünkü tahtın kaydını görürüz. Bütün bu tahta dair yazarlar 1091 tarihiyle defterdeki taht ile bu Keykâvus isimli tahtın ayni taht olduğu kanaatini taşıdıklarından hep yanılmışlardır. Nadir Şah'ı Afşarî Delhi fethinde dünyanın belki en zengin ganaimine sahip olmuştu. Avdetinde Osmanlı padişahı Birinci Sultan Mahmud'a bir hey'eti sefaret ile pek kıymettar hediyeler gönderdi. Bizden de Kesriyeli vezir Ahmet Paşa büyük bir heyeti sefaret ve kıymetli hedaya ile şaha gönderildi. İşte bu devrin muasır tarihçisi İzzî Süleyman Efendi tarihinde diyor ki, (Hananı İrandan Mustafa Han ile Halifeilhulefa nam şahsın Nevruzu Sultaniden sonra tarafı devleti aliyyeye sevkolunmak üzere masarifi rahları verilip büyük elçi tâyin ve tahsis olunduklarını ve atebei aliyyei hazreti cihandariye hediye namiyle tarafı şahîden - yakut ve inci ile tarsi ve tezyin olunmuş Hintkârî bir altın taht - ve vafir nevzuhur kumaşlar ile on dört zincir fil) in gönderilmekte olduğu Bağdad valisi Ahmet Paşa tahriratiyle bildirmektedir.

Bu hediyeleri İstanbula Şamlı Mustafa Han ile Halifeilhulefa denilen Mehmet Mehdi Han getirmektedir. Bu Mehmet Mehdi Han Nadir Şah'ın münşii divanı olup bir (Tarihi Nadir Şah) yazmıştır. Kütüphanelerimizde farsça ve türkçe müteaddit nüshaları vardır. Tarihinde bu vazifesinden bahsederken şehinşahın (Mustafa Şamlı ile bu yazıyı yazan Mehmet Mehdi'yi Osmanlı payıtahtına sefir tâyin ve Rum padişahına hediye olmak üzere bir altın minakâr taht ki Umman denizinin mahsulâtını - inci - üzerinde taşıyordu ve bir altın işlemeli çadır ki feleğin yıldızlı çadırı ile rekabet etmekteydi ve iki fil rakkas ki Hindin tuhfelerinden ve acaibatındandı. Osmanlı padişahına bir dostane mektup ile gönderdi) diyor. Böylece Bağdad valisinin tahriratiyle İzzî'nin tarihinde bildirdiği taht İran sefirinin yazısiyle de teyid ediliyor. İşte biz bu hey'eti sefareti gerek İzzî tarihinden ve gerekse Mehmet Mehdi'nin tarihinden takip ederek Türkiyeye nasıl geldiğini görmekteyiz.

Osmanlı padişahı tarafından şaha elçi olarak gönderilen Kesriyeli Ahmet Paşa ve maiyeti 1160 senesi Cemaziyelevvelinin on dokuzuncu günü Bağdad'a muvasalât ediyorlar. Hududun üç buçuk saat ilerisinde Sermil'de İran elçileri olan Şamlı Mustafa Han ve müsevvidi küttap Mehmet Mehdi Han ile mahalli mezkûrda mülâkat ediliyor, şahın hediyeleri olan altı direkli zirrinkâr çadır ile tahtı Hintkâri'i minakâr ve envaı kumaşlar ile rak-

kas filler mübadele merasimi icrasiyle görülüyor. Bizim hey'eti sefaret Hemedan'a İran sefaret heyeti de Bağdad'a doğru hareket ediyorlar. Fakat bizim heyet Hemedan'a muvasalâtında şahın katli haberini alıyor, İran ihtilâl içinde kalıyor. Heyetin nezdinde kıymetli hediyeler bulunduğundan büyük endişe başgösteriyor ve nihayet müşkülâtla dönülüp salimen Osmanlı hududundan içeri giriyorlar. Yani bizim heyet Nadir Şaha mülâki olup hediyelerini ve namesini veremiyor. İran elçileri ise Bağdad'a muvasalat ediyorlar, fakat İranda ithilâl koptuğundan İstanbuldan gelen bir irade ile Bağdad'da ikamete memur ediliyorlar. İstanbula gelmelerine müsaade çıkmıyor. Bilâhare validen İstanbula gelen bir tahriratta İkinci Mustafa Han ile Mehmet Mehdi Han'ın İstanbula gelmek istedikleri, olamadığı takdirde İran'a gitmelerine müsaade buyurulması istirhamında oldukları bildirilmektedir. Fakat İstanbulca bu istirhamları kabul buyrulmuyar. Yalnız Mustafa Han'a iki bin, Mehdi Han'a bin adet zermeskûk atiyyei hümayun ihsan olunuyor. Daha sonra 1165 tarihinde İstanbuldan gönderilen bir fermanda da hâlâ Bağdad'da mahfuz bulunan padişahın Nadir Şah'a gönderdiği, fakat şahın katli dolayısiyle takdim edilemiyen hedayayı şahancnin işbu emri şerifi getiren Mehmet Ağa'ya teslimle İstanbula gönderilmesine dair olan izahatı okuyoruz. Filhakika sarayın arşivinde gelen bu eşyanın tekrar hazineye girdiğini gösterir vesikaların mevcudiyetini gördüğümüz gibi bunlardan bazı parçalar da bugün hazinede mahfuzdurlar. Kezalik 1165 senesi vakayii içinde mevzuumuzu alâkadar eden şu kayıtlar da vardır. Bağdad valisine padişahtan gelen yeni bir emri şerifte deniyor ki, İran elçileri Mustafa Han ve Mehmet Mehdi Han yedleriyle gelen Nadir Şah'ın hedayası kendisinin katli ve İran'ın hâlâ ihtilâline binaen memaliki Osmaniyeye dahil olmuş bulunan bu emanetlerin hıfzına dikkat olunması valinin nezareti ve cümle marifetiyle hedayayı mezkûre bir bir muayene olunarak tahrir ve defter olunması ve olvechile sandıklara vaz'olunarak emin bir yerde her an nezaret altında bulundurulması ve defteri merkumun bir suretinin Dersaadete gönderilmesi istenmektedir. Bu satırlardan 1165 tarihinde işbu hediyelerin henüz daha İstanbul hazinesine nakledilmemiş oldukları anlaşılmaktadır. Fakat bu tarihten dokuz sene sonraki 1174 tarihile bir hazine defterinde ilk defa olarak (Tahtı Keykâvus) ismi altında yeni bir tahtın kaydını görmekteyiz.

Bağdad'daki yoklamadan bu hazine kaydının tarihi arasındaki geçen son dokuz sene içerisinde İstanbula nakledilmiş olduğu anlaşılıyor.

Bu yeni taht hazine defterindeki tarif ve tavsifi gerek İzzi'nin ve gerekse bunu getiren Mehdi'nin tarihlerindeki tarif ve tavsifin tamamen aynıdır ve bu üç kayıttaki tariflerin bugünkü tahtın kendisinin tam bir tarifi olduğu da açıkça görülmektedir.

1174 tarihli hazine defterindeki kayıt aynen şudur: Defter - 25 (yeşil ve kırmızı minekâri ve lekesiz hürmüz inci ve kırmızı yakut ile müzeyyen yekpare altın kaplama çarpa üzere iki adet döşeme tahtası sade altın kaplama ve dört adet etraf kuşakları kaplama altın üzere inci ve yakut ile müzeyyen elvan minakâri ve yedi adet etraf tahtalarının derunu sade altın üzere mina ve biruni elvan mina üzerine inci ve yakut ile murassa orta tahta tepesi üzere olan bir adet inci ve yakutlu alem gûne topu tepesi, bir adet kebirce Hintkâri elmaslı ve sekiz adet altın kaplama inci ve yakutlu minakâri babaları yakut ile müzeyyen altın kaplama çarpa üzere ziri sade altın ve üstü münakkaş rugani tahta ve etrafı minalı kademeli altın taht keykâvus kıta bir) yine bu defterden b utahtın üzerinden mezkûr tarihte dokuz adet Hint elmaslarının iharç olunduğu ve iki adet döşeme tahtası altından iki bin üç yüz elli yedi dirhem altının sökülüp sarfedildiğini de öğrenmekteyiz. Yukarıdanberi muasır vesikaların ışığı altında izaha çalıştığımız bu taht işte böylece Nadir Şah Afşari'inn Hindistan ganaiminin bir neticesi olarak İran'a gelmiş ve mezkûr şah tarafından Osmanlı hükümdarı Birinci Sultan Mahmud'a bir hediye olarak 1160 ta Türkiyeye gönderilmiştir. Fakat bunu gönderen hükümdarın katli üzerine bu hediyeler bir emanet mahiyeti iktisabetmişti. 1165 senesine kadar Bağdad'da muhafaza edilmiştir. 1174 te ise artık İstanbula naklolunmuş (Tahtı Keykâvus) adı altında yeni bir taht olarak hazine defterine kaydolunmuştur.

★★★

Abdülmecid Efendi, bir merasime gelirken

ABDÜLMECİDİN SARAYINDA NELER GÖRDÜM ?

Son Osmanlı Veliahdı ve Halifesi

Yazan:
İsmail Baykal
Belediye Müzesi Müdürü
(Abdülmecidin eski seresvapçısı)

19. sayıdan devam

Bu telgrafta işaret edildiği gün ve saatte Topkapı Sarayına gidildi. Ağalar kapısı önüne kurulan tahtı Hümayun üzerinde biat merasimi yapıldığı sırada Şehzade Abdülmecid Efendi tahtın sağında Veliahdlara mahsus yerinde mevki almıştı. Bu merasimi müteakıb Mehmed Reşad'ın cenazesi Hırkai Saadet dairesi önündeki mermer binek taşından alınarak yeni hükümdar da takib ettiği halde Ağalar kapısı biraz çıkıldıktan sonra, Sultan Vahdettin Mecid Efendiye dönerek "birader ben burada kalacağım siz takib buyurursunuz" diyerek geri dönmüştü.

Bir müddet sonra Vükelâ hey'eti istifa ederek ayrılıyordu. Bu sırada Birgün sadrazam Talât Paşa Bağlarbaşındaki köşke gelerek yeni Veliahdla vedalaştı. Oldukça müteessirdi. Kendisini kapıya kadar teşyi ettiğim Paşa merhum kapıdan çıkarken elini öptüğüm sırada '.Haydi İsmail Bey size de Allaha ısmarladık" iltifatında bulunarak ayrılmıştı ki, merhumu bir daha görmek nasip olmadı.

Günler aylar geçtikçe işler karışıyor, mütareke, İstanbulun işgali... Bunları hatırlayıb yazmak bile insana ıstırab veriyor. Ferid Paşa Sadrazam oluyor, Sevr muahedesi imzalanmakla memleket işleri büsbütün feci bir safha arz etmeğe başlıyor.

Yeni Padişahın Cülusundan bir müddet sonra Yusuf İzzeddin Efendinin intiharı meselesi, öldürülmüş gibi ele alınarak katillerin meydana çıkarılması hakkında yeniden bir muhakeme açılması fikrinin ortaya sürüleceğini duymakta idik.

Bu sıralarda bir gün Beşiktaş Sarayında Padişahla görüşmek üzere giden Veliahdla beraber idim. Veliahd huzura girdikten biraz sonra bizim de huzuru hümayuna çağrıldığımızı haber verdiler.

Dolmabahçe Sarayının hükümdalara mah-

sus odasına girdiğimde yeni hükümdarla Veliahdı karşı karşıya oturmuşlar gördüm.

Veliahd — Efendimiz, bendelerinizden İsmail Bey, merhum biraderin en yakın adamlarındandır. diyerek bizi Padişaha takdim etti.

Padişah — Yanıma yaklaşınız demekle beraber yanındaki masa üzerinde duran bir kutuyu eline alarak açtı:

— Bu nişanlar merhum Yusuf Efendi biraderin nişanlarımıdır. Siz tanırsınız. dedi.

Nişanları gözden geçirerek "evet efendimiz kendi nişanlarıdır" dedim.

Padişahla Veliahd, birbirlerinin yüzüne bakarak, Padişah "şu halde bir mesele yoktur, tamamdır" dediler, ve bize de "pek âlâ memnun oldum" demekle huzurdan çıkmaklığımıza izin verildiği işaret olunmuştu.

Veliahd odasına döndüğümde:

— İsmail Bey, zatı şahane merhum biradder hakkında bir şeyler kurcalamak istiyor amma doğrusu bir şey anlıyamadım, çünkü biraderin ailesinde kalması lâzım gelen bu nişanların zatı şahanede ne işi var, maksadı nedir bilmem? dedi.

Ben de:

— Evet efendimiz kulunuz da bir şey anlıyamadım dedim.

Günler, aylar geçtiği halde intihar veya öldürme hadisesi hakkında duyulan yeniden muhakeme açılması haberleri tahakkuk etmemişti. Belki kendilerine aid daha hayati meselelere giriştikleri için sarfınazar edilmiş olabilir.

Padişahı kızdıran bir hadise:

Bir gün Veliahdla İstanbul tarafına geçmiştik, Beşiktaştaki Veliahd dairesine uğradılar, biraz istirahatten sonra sarayın deniz kenarı yolile Dolmahçe Sarayına giderek kuşluğa girdiler, envai cins güvercinleri gördüklerinde bu narin kuşlar çok hoşlarına gitmişti. Kuşçubaşıya ellerile işaret ettikleri bir kaç nevi güvercinden birer çift ayırttılar, bunları bir kafese koyarak beraberimizde köşke götürdük, bir iki gün sonra da haremden yolladıkları yazılı bir emre bağlı diğer kâğıda kendileri tarafından resimleri yapılmış, kenarlarına adları yazılmış güvercinlerin kuşcubaşıdan alınarak getirilmesi emrediliyordu. Bu emirde.

İsmail Bey

Şu kâğıdı alır almaz hemen karşıya git, kuşçuyu gör, o kursaklı güvercinin dişisi öldü, eğer bir dişi alabilir isen pek memnun olurum, eğer yalnız bir dişiyi erkeğinden ayırıb vermez ise beyazlı diğer karışık renkli bir

Abdülmecidin el yazısı ve kendi yaptığı resimler

demkeş'ten virsün yani büyük paçalı güvercin.

Yine bir çift tavus isterim, bunun tarifini resimle bildireceğim.

Diğer pelenk dirler galiba, bir çift yakalı kürklüden, bunları aldıktan sonra daireye uğra, eğer Avni Beyi (ressam Avni Lifij) orada bulabilir isen benden söyle, resmi çabuk ikmal edüb buraya gelsün, iki resim yaptırtacağım, eğer bu resim çok sürecekse bana haber versin, diğer bir ressama sipariş edeyim. Kendisini bulamaz isen oraya yaz bırak çabuk gel.

Bu emirleri gereğince kuşlar getirildi. Köşkün bahçesine yaptırılan ufak güvercinliğe konuldu.

Veliahdın çok ehemmiyetsiz sandığımız bu hareketine Padişahın kızmış olduğunu duymuşduk. Sonra esas meseleyi, yeniden bir kafes kuşla veliahda gelen Padişahın beylerinden Kenan Beyden öğrenmiştim.

Padişah tarafından geldiğini Veliahda arz edüb huzuruna götüreceğim sırada Kenan Bey usulca "Veliahd hazretlerinin aldığı kuşlara zatı şahanenin çok canları sıkıldı, fakat

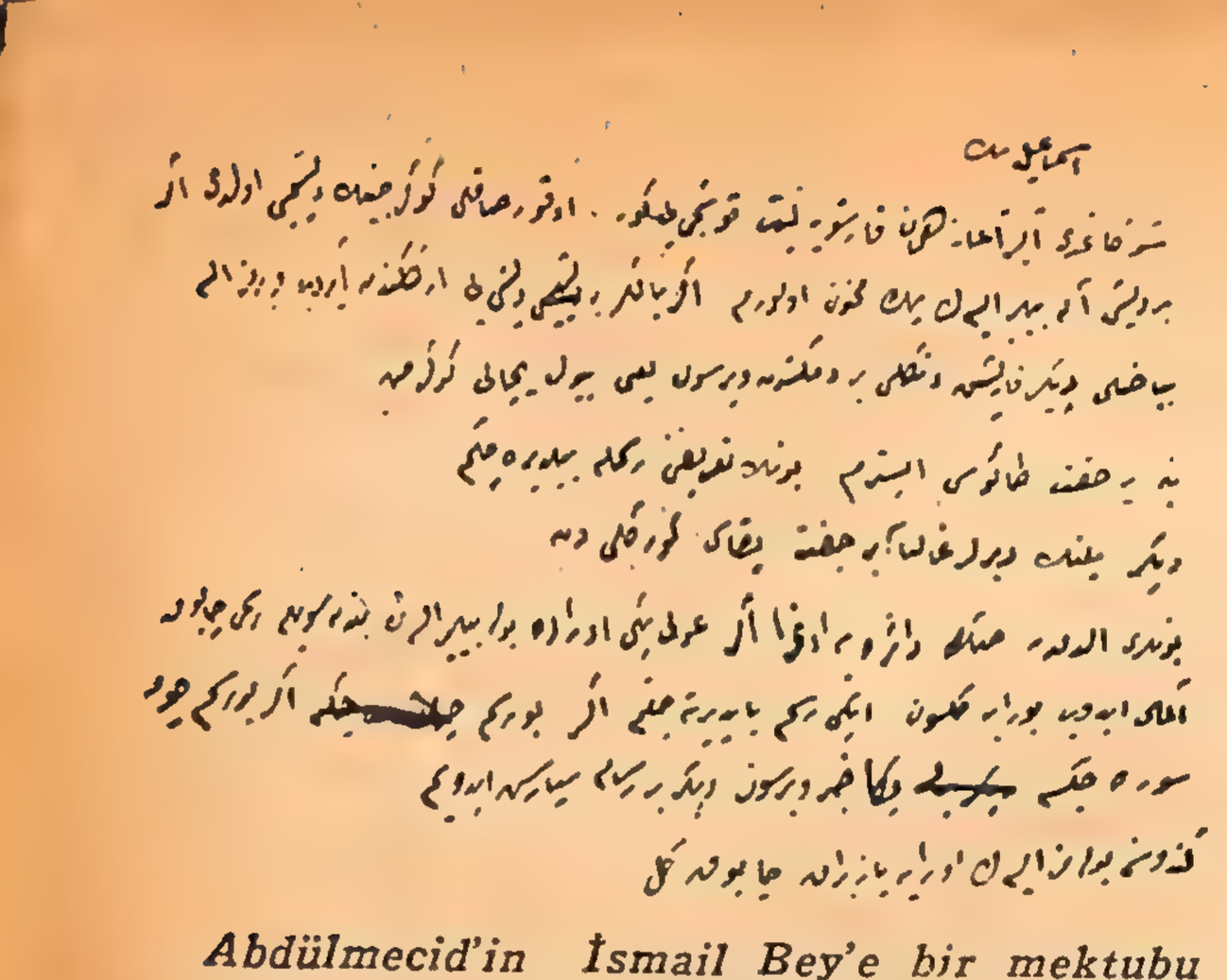

Abdülmecid'in İsmail Bey'e bir mektubu

kendilerine bir şey söylemiyeceğim, size hususî olarak söyliyorum. Yalnız selâmı şahanelerini tebliğ ve kuşları takdim ettikten sonra" "Zatı şahanenin" biraderimin kuş veya herhangi bir emirleri olursa önceden bize bildirmeleri daha münasib olacağı mütalâasında bulunduklarını" kemali nezaketle arz edeceğim, demişti.

Bu zat hakikaten iki tarafın birbirlerini kırmıyacak şekilde idarei kelâm ederek ayrılmıştı.

Veliahd, Padişahın ne demek istediğini anlamış, fakat böyle ehemmiyetsiz bir mesele için işi büyütmemek düşüncesile kuşları olduğu gibi hediye etmek yolunu siyasete daha uygun bularak hiddetini bu suretle yenmişti.

Bize — İsmail Bey bu kuşları olduğu gibi şimdi kuşa merakı olan Şerif Ali Haydar Paşanın biraderi Şerif Cafer Paşaya götür, selâmlarımla kendilerine yolladığımı söyle emrini vermiş, ve bizde kuşları olduğu gibi götürmüştük.

Millî Mücadelemiz ve Veliahd Abdülmecid Efendi.

Mustafa Kemal Paşa Anadoluya geçib 23 temmuz 1919 da Erzurum ve sonra 4 eylül 1919 da Sivas Kongrelerini açtığını işitiyorduk. Bu günlerde bir gün Veliahd, Yıldız Sarayına Padişahı ziyarete gitmişti. Beraberinde idim. Saraydan çıkıb Bağlarbaşına dönmek üzere Beşiktaştaki Veliahd dairesi rıhtımından iki çifte bir sandala bindik, mutadı üzere yanlarına oturmaklığımı emrettiler. Denize açılıyoruz, usulca şu sözleri söylediler. "Canım İsmail Bey, bu ne biçim Padişah bana söylediği güzel fikirleri memleket hayrında hiç te kullanmıyor, ben bu adamın karakterinden doğrusu bir şey anlıyamıyorum, hayret."

Heyecanlanmama rağmen bir lâhza sükût ettim, çünkü hükümdar aleyhinde bir şey söylesem, ne de olsa kardeş çocuklarıdır, bu sözleri sükûtla geçiştirsem bu yolda lâzım geleni söylemek için bir fırsat kaçırmış olacağım, bir anda asıl hizmetimi kavrıyarak şu sözleri söyledim:

— Efendimiz, Vahdettin Efendinin ve karakterde bir insan olduğunu evvelce kulunuza anlatmıştınız, bir insan kardeşinin aleyhinde hafiyelik ederse o insandan millet ne hayır bekler, esasen kulunuz bu adamdan hoşlanmam, merhum biraderinize de neler yapmadı, şimdi hükümdar oldu, şimdiye kadar yaptığı kötü işleri daha genişleterek millet aleyhine tatbika çalışıyor, eğer efendimiz bu milleti seviyorsanız ki şüphesizdir, bu adamın hainliğine engel olmanız lâzımdır.

Veliahd — Canım ne yapabiliriz, herif gemi azıya almış, demekle iktifa etti.

Kuzguncuk iskelesine yaklaşmaktayız, iş ciddileşmiş bir durumdadır, gayet hafif bir sesle "Efendimize fazla maruzatta bulunamıyacağım, bilirsiniz, kulunuz tab'an biraz yüksek konuşurum, heyecanlanıyorum, karşımızda iki kişi de kürek çekiyor, sonra arz ederim" dedim bu suretle sözü kestik.

Bu ziyaretin ertesi günü idi, mutadı üzere bahçeye çıktılar, Zeki Beyle koştuk, karşıladık, Dereden tepeden konuşuluyor, bir aralık köşkün yakınında kaskat köprünün üzerine geldiğimizde, Zeki Beyin kulağına bir şeyler fısıldar gibi oldular, ağırlaştım, konuşuyorlar, usul da olsa hafif işitiliyor,

Veliahd — Zeki haberin var mı, Mustafa Kemal Paşa dağa kaçmış, isyan etmiş.

Bu dakika da beynimden vurulmuşa döndüm, bu nasıl söz, ah diyorum şu konuşmaya ben de katılsam, çağrılmadan sokulmaklığıma da imkân yok, yalnız nazarı dikkati çekecek şekilde geriledim, Veliahd seslendi:

— İsmail Bey ne kaçıyorsun, gelsene, senden gizli bir şeyimiz yoktur.

Geniş bir nefes aldım, ve hemen sokuldum. Bize dönerek:

— İsmail Bey haberin var mı, Mustafa Kemal Paşa dağa çıkmış, isyan halinde imiş.

— Aman Efendimiz nasıl olur, kendisinin Ordu Müfettişi olarak Samsuna gitmiş olduğunu duymuştuk. Bu havadis nereden böyle?

Amerikanın kuruluşu: 2

IRKLAR KOKTEYLİ

Yazan: **Selâmi İzzet SEDET**

Amerikanın keşfinden sonra, üç asır zarfında bu yeni kıtaya her ırktan, her dinden insan akını başladı.

Başlangıçta Amerikada macera peşinde koşan insanlar görüyoruz. Bunlar sırf altın aramak için Edsradoya akın eden bilhassa İspanyollardır. Meksika, Peru, Cenub Amerika, Şimal Amerika, Florida İspanyalı insanların âdeta işgali altına girmiştir.

Onaltıncı Yüzyılda Fransız akını başladı ve bu akından sonra Meksika ile Aşağı Şimalî Amerika bölgelerinde İspanyalılarla Fransızlar boğazlaşmaya başladılar. İspanyalılar kadar Fransızlar da haydut ve korsandılar. Bu iki millet arasındaki mücadele 1515 de Fransızların kılıçtan geçirilmesiyle sona erdi.

İngilizler Amerikaya Onyedinci Asrın başlangıcında akın ettiler. Yeni - İngiltere 1602 de belirdi. Bu ülkenin kuruluşunda ön plânda meşhur İngiliz kaptanı ve siyasî şahsiyeti Raleigh ile Virginia eyaletini kuran John Smith vardır.

O zamanlar Avrupadan Amerikaya göçenlerin hepsi - tâbir mazur görülsün - serseriler, Avrupada işsiz kalanlar, altın ve işleyecek bedava toprak peşinde koşanlardır.

Amerikaya akın, en büyüğü yüz tonluk tekneler, sallar, salapuryalarla yapılıyordu. Hattâ kayıklarla gidenler bile vardı.

1619 da Amerikaya ne yaptığını, ne yapacağını bilen, aklı başında, dürüst insanlar dolmağa başladı. Bunlar maceraya atılmıyorlar, ekilecek, biçilecek, verimli topraklar bulunduğunu bildikleri bir yere çalışmağa gidiyorlardı. Genç kız akını da bu tarihten sonra başlamıştır ve ilk defa Amerika toprağına: "Genç, güzel, namuslu 90 genç kız çıkmıştır."

Amerika kıtasında arazi ekilince, serseri ve macera peşinde koşanlar altın bulunca, alış veriş başlayınca Hollândalılar geldiler, derhal bankacılığa, komisyonculuğa, ithalât ve ihracat işlerine giriştiler. İlk Hollândalılar bugün New-York'un bulunduğu Manhattan adasına yerleştiler.

Onyedinci Asrın başlangıçlarına doğru İspanyalılar Floridaya zenci köleler getirdiler.

Medenî Amerikanın muazzam binalarından biri

Bu insan ithalâtı neden sonra kanlı bir muharebe neticesi durduruldu.

Onsekizinci Asır sonlariyle bütün Ondokuzuncu Asır boyunca Avrupa milletleri Amerikaya göçmeğe koyuldular. İtalyadan, Almanyadan, İngiltereden, İskoçyadan, İrlândadan, İskandinavya, Rusya, Polonya, Çekya, Bohemyadan göçler başladı. Ve bu esnada sürü sürü Yahudi de Amerikaya hicret etti. Yeryüzünü yeni tip bir insan nesli üretmek için her milletten güzellikler bir araya toplanmıştı.

Amerikaya yapılan göçlerin belli başlısı üç tanedir:

1 — Anglo - Sakson hicreti

2 — Fransızların hicreti

3 — Almanların hicreti.

Anglo - Sakson hicreti iki kısma ayrılır: Aristokratlarla ruhanilerin hicreti. Bunlar Virginia'ya yerleştiler. Aristokratlar, İngiliz asalet anlayışını yerleştikleri bölgeye yaydılar. Ruhanilerde, vicdan hürriyetleri tanımayan, İngiliz Ortodoks kilisesine intisab etmek istemiyen bağımsız ruhanilerdi.

Fransız hicreti Kanadaya oldu. Bugün Kanadada Fransızca konuşulur ve Fransız halk türküleri söylenir. Fakat hicret mevziî kalmamış, Fransızlar Missisipi vâdisine, Amerikanın göbeğine kadar yayılmışlardır.

Onyedinci Asırda Almanlar, Amerikaya sayıca üstün hicret ettiler, fakat Ondokuzuncu Asır hicreti kemmiyet değil, keyfiyet bakımından ehemmiyetlidir.

Ondokuzuncu Asırda 1830 ve 1848 Fransız ihtilâllerinden sonra Amerikaya siyasî mülteciler de dolmuştur.

İşte bugünkü Amerikalı, zenciden kırmızı deriliye, Lâtinden Slav, Anglo - Saksondan Cermene kadar, ırklar kokteylinin mahsulüdür. Bugün hâlâ Amerikan Yahudisi, Amerikan Almanı, Amerikan İngilizi, Amerikan Rusu vardır ama, bu bir kuru sözden ibarettir. Amerika kıtasında yaşıyanlar, herhangi ırktan olurlarsa olsunlar bugün sadece Amerikalıdırlar ve bugünkü Birleşik Amerika Devletlerinin kudret sırrı da budur. Irk dâvasını vicdan, din, söz ve yayın hürriyeti ile kendiliğinden ve kökünden hal etmiştir.

Yabancı irktan gelenler nasıl Amerikalı olmuşlardır? Bunu Leon Bazalytte'in Fransızcaya tercüme ettiği Danimarkalı Jacob - A. Rüs'in "Amerikalı Nasıl Oldum" isimli kitabının bir parçacığından anlatmağa çalışacağım.

"Annemi görmek üzere memleketime gitmiştim, çocukluk hatıralarımı ihya ede ede Elainore şehrine ulaştım. Orada hastalandım ve dostlarımdan birinin Coresund kıyılarına nazır evinde kaldım. Hastalığım geçtikten sonra bana deniz üstünde bir oda verdiler. Güneş dalgalarda ışıldayor, tâ ötelerle İsveç dağları yükseliyor, pupa yelken gemiler gelip gidiyordu. Fakat ne güneş, ne de sâkin gün bana neşe verebiliyordu. Bedbaht ümitsiz, kalbim kırık düşünüp duruyordum. Bu yesimin sebebi ne idi? Bilmiyordum, çünkü sebebi yoktu.

"Birdenbire bir gemi geçti, bu geminin direğinde hürriyetin bayrağı dalgalanıyordu, Rüzgâr durudukça bayraktaki yıldızları bir bir görüyordum. O zaman sıkıntımın sebebini anladım. Artık mesudum, ümitsiz değildim, kalbim kırık değildi. Doğruldum, sevinçten ağlıyarak bayrağa doğru mendilimi salladım. Bu halimi görenler beni çıldırdı sandılar. Onları teskin ettim. O zaman anladım ki, Amerika bayrağı benim bayrağımdır. Çocuklarımın vatanı benim hakikî vatanımdır..."

1917 de New York Tüccar Derneğinde Almanyaya karşı savaşmağı kolaylaştırmak üzere akdedilmesi lâzım bir istikraz için propaganda nutku veren tanınmış maliyeci Otto H. Kahn Alman ırkından bir Amerikalı idi ve istikraza en çok parayı Alman ırkından olan Amerikalılar yatırdılar ve Birinci Cihan Harbinde Almanlara karşı savaşan Amerikan birliklerinin çoğunluğunu Alman ırkından Amerikalılar teşkil etti.

"Birinci Cihan Harbinde Alman cephesinde yaralanan bir Amerikalı eri seyyar hastahaneye getirdiler. Yaralının babası Almandı. Yarası ağırdı çok kan kaybediyordu ama, yüzü gülüyordu.

Doktor:

— Amma çok iztırap çekiyorsunuz değil mi? diye sordu.

Amerikalı er gözlerini doktorun gözlerine dikerek şu cevabı verdi:

— Hayır doktor, iztırap çekmiyorum, çünkü kaybettiğim kan, akıp giden kan, babamın damarlarında miras bıraktığı Alman kanıdır."

İşte Amerika'nın mânevi kuvvet ve kudret kaynağı budur. Bunun yanı başında hürriyete, insan haklarına beslediği büyük ve sarsılmaz inan ve saygıdır. Amerikalı şan, şeref ve servet üzerine değil, ancak hayat bahasına feragat edebileceği hürriyet uğruna mücadele ettiği içindir ki, muzaffer olmaktadır.

Bugünkü maddî kuvvet ve kudretine gelince: Bunu her şeyden evvel çalışma sistemine medyundur ve bu sistem bütün dünyaya örnek olması gereken bir sistemdir. Amerikalı, köyüne, kasabasına, şehrine değil, bütün Amerikan topraklarına bağlıdır ve çalışma sahası bütün Amerikan topraklarıdır.

Amerikada pek çok aile vardır ki:

"Büyükbaba ile büyükanne Yeni - İngilterede veya New Yorkta, çocukları Middle - West'de, torunları da Oklohama veya Texasda yerleşmiş çalışmaktadır".

★★★

LİBYA HÜKÛMETİ NASIL KURULDU?

Yazan: **Mehmet TÜRKİOĞLU**

Libya hükûmetinin kuruluşu münasebetiyle Osmanlı tarihinin de birçok karanlık kalmış noktalarını aydınlatan bu yazı, Birinci Cihan Harbini yazacak olan gelecek neslin tarihçisi için de bir vesika olacak mahiyettedir.

(Geçen sayıdan devam)

Şimdi, son Libya savaşlarına tekaddüm eden hadiselerden biraz etraflıca bahsedelim:

Seyyid Ahmed,in 5, 6 bin kişi ile Mısırdaki muazzam İngiliz ordusuna karşı harekete geçmesi, İtalya'nın ekmeğine yağ sürmekten başka bir netice verecek değildi. Buna rağmn Enver Paşa'ya hudutsuz bir muhuabbet ve itimatla bağlı olan Seyyid Ahmet, Libyanın istikbalini Osmanlı devletinin umumî harpteki talihiyle ilgili görerek paşanın ısrarlarına boyun eğdi ve saf bir tevekkül ile harekete geçti. Kendisi 2, 3 bin kişilik bir kol ile Siva vahası üzerinden, Nuri Paşa da hemen aynı miktarda olan diğer bir kol ile Sellum ve Mersa Matruh üzerinden Mısır deltası istikametinde yürüdü. İlk hamlede rastladıkları İngiliz kuvvetlerini mağlûp ederek İskenderiye'nin yakınlarına kadar sokuldularsa da tayyareler ve zırhlı otomobillerle desteklenen silâh ve sayıca kıyas kabul etmez derecede üstün esas İngiliz ordusiyle yaptıkları şiddetli muharebeden sonra Bingazi topraklarına dönmek zorunda kaldılar. Seyyid Ahmet, Bingazi'nin idaresini amcası Seyyid Elmehdi'nin oğlu Seyyid İdris Elsünusî'nin dirayet ve kiyasetine terkederek Trablus tarfaına geçti. Bir müddet rahatsız olarak Sirt civarında bekledikten sonra Abdurrahman Azzam Bey'in - Arap Birliği Genel Sekreteri Abdurrahman Azzam Paşa - telkin vedelâleti üzerine İstanbula gelmek üzere bir Alman denizaltısiyle yola çıktı. Avusturya'nın Pola limanına varınca, İmparator Vilhelm tarafından Berlin'e davet edildi ise de - Alman propagandasına âlet edileceğini sezdiği için - rahatsızlığını bahane ederek ve özür diliyerek doğruca İstanbula geldi.

İngiltere'de tahsil görmüş, zeki ve mücadeleci bir genç olan Azzam Bey, Mısır'da İngi-

Yazının muharriri Mehmed Türkioğlu

lizler tarafından tevkif edileceği sırada Sünusîlere iltihak ederek yukarıda işaret ettiğimiz İngilizlere taarruz hareketine, Nuri Paşa'nın refakatinde iştirak etmiş, bu tarihten sonraki Libya hâdiselerinin birçoğunda siyasî roller oynamıştır.

Nuri Paşa Mısırdan dönüşünde Bingazi'de çok kalmadı, vaziyet icabı Trablus mıntakasına geçerek burada kumandayı uhdesine aldı. Harp cephelerini tanzim etti. İyi bir teşkilâtçı olduğundan, Musrata kasabasında yoktan bir atelye yarattı. Bu atelyede silâh ve motor tamir edilir, boş kovanlardan faydalanılarak tüfenk cephanesi yapılır, bir (sanat mektebi) halinde idare edilerek şehit çocuklarına dericilik, tesviyecilik, terzilik gibi sanatlar öğretilirdi. Bu sırada İtalyanlar, Osmanlı hükûmeti tarafından Trablus şehrinde kurulmuş, merhum Müşir Recep Paşa'nın himmeti ve istibdat sürgünü Türk gençlerinin

teknik faaliyeti sayesinde mükemmel bir hale getirilmiş olan Sanayi Mektebi bütün sanat derslerini kaldırarak - resmî dairelere odacı, postahanelere müvezzi yetiştiren bir makine haline sokulmuş bulunuyor, fazla olarak da eskiden mevcut olan askerî ve mülkî ıdadi mekteplerini, muallimler mektebini, sürgün Türk münevverleri tarafından kurulup yaşatılan ve hakikaten bir irfan yuvası olan irfan mektebini - bütün ilkmekteplerle beraber - bir daha açmadıkları gibi bunlara benzer bir kültür müessesesi kurmamış bulunuyorlardı.

Tarih, libyalılara kimlerin medeniyet getirdiğini kaydederken bu hakikati elbette ihmal edemez.

Nuri Paşa'nın kumandanlığı zamanında Trablus'ta birçok muharebeler oldu. Zaferle neticelenen bu muharebelerin en büyüğü ve ehemmiyetlisi, bizzat Nuri Paşa'nın idare ettiği (Suani Beni Adem) meydan muharebesidir.

Libyada yıllarca süren kuraklık yüzünden şiddetli kıtlık ve açlık felâketi hüküm sürüyordu. O kadar ki geceleyin ileri karakol nöbeti tutmıya giden mücahitlerin çok defalar nöbet yerinde kadid olmuş cesetleriyle karşılaşılırdı. Halk, Ot ve hurma ağaçlarından çıkan bir nevi tatlı su ile hayatını uzatmıya çalışıyordu. Bu hal, düşman için bulunmaz bir fırsattı. Libya harbini bu fırsattan faydalanarak sona erdirmek ve İzanzo cephesinde uğradığı hezimetleri kendi halkına unutturmak arzusiyle düşman, uzun bir hazırlıktan sonra Trablus şehrinden güney istikametinde taarruza geçti. Şafakla başlıyan muharebe, günün ortalarında aleyhimizde inkişafa yol tuttu. Bu sırada harekâtı dürbünle takibeden ve üstat bir nişancı olan Nuri Paşa, düşman saflarının gerisindeki bir ağaç üzerinde, kendisi gibi muharebeyi dürbünle takibe koyulmuş olan düşman kumandanını görerek yakında bulunan bir mitralyöze sarıldı. Birkaç atışta onu yere devirdiği gibi yerine geçen bir albayı aynı âkıbete uğratmakta gecikmedi. Bir an içinde arka arkaya iki kumandanı maktul düşen düşmanın maneviyatı bozularak sarsıldı. Nuri Paşa'nın verdiği emirle hücuma geçen mücahitlerin savleti, onu tam bir hezimete uğrattı. İşte muhtemel bir mağlûbiyet, böylece Nuri Paşa'nın şahsî muvaffakıyeti sayesinde bertaraf edilmekle kalınmadı, büyük avantajlar ve ümitlerle taarruz etmiş olan düşman, mağlûp ve parişan edildi.

Umumî harp içinde, müstemlekeler halkını İtilâf devletlerine karşı ayaklandırmak maksadiyle Almanlar tarafından «Stokholm» de milletlerarası bir kongre tertip edilmişti. Vatanlarının kurtuluşu için çalışan Hindistanlı, Mısırlı ve Tunuslu mültecilerin delege olarak iştirak ettiği bu kongrede Trablusgarbı temsil etmek üzere Azzam Bey gelmişti. Onun Harbiye Nezaretinde kurulan (Teşkilâtı Mahsusa) nezdinde yaptığı teşebbüste, Enver Paşa'nın tasvibine iktiran ederek Trablusa Prens Osman Fuat Efendi devlet mümessili olarak gönderildi. Birkaç sene sonra Abdurrahman Azzam Beyle Libyada bulunduğum sırada prensin ne maksatla buraya gönderildiğini sordum. Libyalılara devletin kendileriyle alâkadar olduğunu göstermek, maneviyatlarını, bağlılıklarını takviye etmek ve harbin tecellisi icap ettirirse Libya'da prensin kırallığı altında müstakil bir devlet kurmak gayesinin güdüldüğünü söyledi.

Prensin denizaltı ile Trablusa gelişi sırasında İstanbula davet eden Nuri Paşa'nın yerine, kumandan olarak İshak Paşa geldi. Paşa 911 - 912 yıllarındaki ilk Libya muharebelerinde binbaşı rütbesinde, süvari alay kumandanı olarak bulunmuş, besalet, şecaat ve dürüstlüğü ile halkın hürmet ve muhabbetini kazanmıştı. Umumî harbin sonuna kadar Libya harekâtını idare eden general, Mondros Mütarekesi şartlarının kendisine tebliği üzerine İtalyanlara teslim olmıyarak, Gıryan dağlarına çekildi. Vakar ve haysiyetle ayrılmak imkânını buluncaya kadar maiyetindeki subaylarla beraber orada kaldı. Bu subayların bir kısmı, harbe devam eden Libyalılara iltihak ederek sonuna kadar onlarla beraber savaştılar.

Yalnız Prens Osman Fuat Efendi Tunus yolu ile İstanbula hareket etti.

* * *

Umumî harbin sona ermesiyle Libya gailesinden kurtulduğunu sanan İtalya, Libyalıların harbe devam kararıyle karşılaşarak hayal kırıklığına uğradı. Libyalı mücahitlerin muvakkat hükûmet heyeti olarak kurdukları dört kişilik komiteyi, bir takım vasıtalar ve vaatlerle kandırmıya çalıştı. Hattâ Trablusgarp vali ve kumandanı olarak Libyada bulunduğu müddetçe iyi idaresiyle, seleflerinden hiçbirine nasip olmıyan bir muhabbet ve şöhret kazanmış ve bu arada İtalyanların muslihane nüfuz politikasını maharetle önlemiş olan merhum Müşir Recep Paşa'nın şöhretinden istifade emeliyle oğlu Ekrem Beyi araya vasıta koydu ise de umduğu neticeyi elde edemedi. Bunun üzerine Avrupa cephesinde boş

kalan ordusunun bir kısmını, General Arditinin kumandasına vererek Libyaya sevketti. 919 yılı ortalarına kadar bu generalin yaptığı harp hareketleri akamete uğrayınca dörler komitesiyle sulh müzakeresine girişti. Neticede Trablusgarbın dahilî istiklâli tanınmak ve müzakere esnasında kaleme alınan kanunu esasi de derpiş edilen şekilde parlâmentolu bir hükûmet kurulmak şartiyle anlaşmaya varıldı. Fakat harp halinin kaldırılmasından bir müddet sonra Roma hükûmeti, sulh şartlarının tatbikinde bir takım bahanelerle savsaklama yolunu tuttu. Bu şartların tamamını yerine getirmek için evevlâ halkın elindeki silâhların toplattırılmasını ileri sürdü. Memleketin içlerinde muhafaza altında bulundurulan top ve mitralyözleri hile ve desiselerle ele geçirmiye, kabileler arasına fitne tohumları ekmeğe çalıştı. Bunun üzerine Gıryan'da toplanan millî kongre, karşı tarafın ahde riayetsizliğini göz önünde tutarak Müslüman bir emîrin idaresi altında istikbali teminat altına alınmış bir hükûmet kuruluncaya kadar mücadeleye karar verdi. Bunu Roma hükûmetine sulh yoliyle kabul ettirmiye çalışmak üzere bir delegasyon heyeti ve memleketi muvakkaten idare etmek üzere on iki kişilik merkezî bir heyet kurdu.

Romaya giden heyetin temasları bir netice vermedi.

O sırada Roma hükûmeti, Bingazide de hemen aynı siyaseti takip ediyordu. Gerçi Bingazi'de Seyyid İdris Elsünusî emîr olarak tanınmış, bu mıntaka için de ayrı bir kanunu esassi hazırlanmış ise de emi'rin nüfusu çöle hasredilmek isteniyor, sahildeki şehirler evvelce olduğu gibi İtalyan memurların hüküm ve idaresi altında tutuluyordu.

Her iki mıntakanın hürriyet ve istiklâle ancak söz ve iş birliği yoliyle erişebileceğini takdir eden emîr Seyyid İdris Elsünusî ile Trablusgarp muvakkat hükûmet reisi merhum Ahmet Elmurayyid Bey arasında cereyan eden muhabere, Sirt İttifak Muahedesiyle neticelendi. Bu muahede, iki mıntakanın, Müslüman bir emîrin idaresi altında, demokrat bir devlet olarak birleşmesini ve bu hedefe varılıncaya kadar müstevliye karşı müttehit bir cephe kurulmasını gerektirmekteydi.

Sirt Muahedesi İtalya'yı kuşkulandırdı. Libya'da mukavemetin mihveri olan Musrata'yı zaptetmek için bu kasabanın birkaç kilometre mesafedeki iskelesine geceleyin bir çıkarma yaptı.

OKUYUCULARIMIZLA

AÇIK BİR KONUŞMA

Tarih Dünyası'nın bu sayısının biraz gecikmesi üzerine, mecmuanın kapandığı hakkında şayialar çıkarılmıştır. 20 nci sayının gecikmesinin iki sebebi olmuştur. Biri, bu sayı ile ikinci cildin tamamlanmış olması yüzünden cildleri de mecmua ile beraber çıkarmak isteyişimizdir. Birinci cild kapağını çok geç hazırlayabildiğimiz için okuyucularımızın şikâyetlerini mucib olmuştur. İkinci cildimizin kapağı ve cildli sayılar hazırlanmış bulunmaktadır. Okuyucularımız ve bayilerimiz derhal sipariş edebilirler.

Bu sayının gecikmesine bir mühim sebep de, kâğıt buhranıdır. Kâğıt fiyatları bir misli artmış olmasına rağmen istenen kâğıt da bulunamamaktadır. Hükûmetçe mecmuamıza tahsis edilen kâğıtları da henüz alamamış bulunmaktayız. Bu kâğıtlarımız gelinciye kadar tarih ilâvelerimizi bazan sekizer sayfa olarak vermek mecburiyetinde kalacağımız için okuyucularımızdan özür dileriz.

Okuyucularımıza, söz veriyoruz, Tarih Dünyası bunu pek yakında fazlasiyle telâfi edecektir. Resimli Osmanlı Tarihi tmamlandığı vakit, bu formaları biriktirmiş olan okuyucularımıza, Osmanlı tarihine ait hazırlamakta olduğumuz bir seri kart postal parasız olarak hediye edilecek, ayrıca kuşe kâğıda basılmış renkli kapak resmi de parasız olarak verilecektir.

ÇOCUK
ANSİKLOPEDİSİ

1145 Sayfa — 1783 Resim —
218 Muhtelif Mevzu
2 Büyük cilt 16 Lira
İstanbul — TAN Matbaası

ŞEYH BEDREDDİN

(Baştarafı 843 te)

luya, Zağraya uğramış ve Filibeye gelmiştir. Bütün bu dolaşmalarında kendince kerametler göstererek, rüyalar tâbir ederek birtakım sadedilleri kandırmış, başına binlerce adam toplamağa muvaffak olmuştur. Burada peyda ettiği bu müritler kendisini hürmetle tâziz ediyorlar, iaşesini temin ediyorlar, âdeta kendisine tapıyorlar.

(Mevlâna Şeyh Bedreddin'e kemali lûtuflariyle rağbetler ve in'am hürmetler ile izzetler edüb her veçhile harcını görürler. Tasadduk, zekât, nezir, çırağ, et, sığır, koyun kurban deyu aleddevam getürdülerdi. Âyende ve revende ve guyende ve hanende zâhir batın gerçekerenler nazarında (Külû veşrebû henîen bimakânu yeksibûn) fehvasınca yenilür, içilür, cümlesi hora geçirilür idi. Ve Hazreti Şeyhin kereminde ve ol safa sadrı ve vefaserayının eyvanı bezmi hareminde birbirine safa nazar salub yekdil ve yekcihet ile birliğe binüb senlik ve benlik şirketinden âri ve birlik seririnin tacıdarı olurlardı. Ve her şeb ol harimi izzette mücavir olurlardı. Kâh hem halkayı dervişân, kâh hem sohbeti derdnuşan olub kapusın kıblegâh ve eşiğini secdegâh edinüb kapusu halkasına Kâbe kulpu gibi yapışüb ve eşiği taşına Haceri Esved deyu yüzlerin sürerlerdi.) Menakibden naklettiğim şu satırlar Şeyhin oralarda nasıl bir mevki edinmiş olduğunu çok güzel izah ediyor.

HİNDİSTANA KAÇAN TÜRK ŞEHZADESİ

(Baştarafı 853 de)

birisi Üçüncü Muradın öldürülen 24 şehzadesinden birisidir. Cellât tarafından kaçırılmış, entarisile Çatalca dağlarında kimsesiz kaldığından yakalanarak getirilip tekrar idam edilmiştir. Kanunî Sultan Süleyman da babası Sultan Selimin bir kere gazabına uğramış cellâtlar idam etmeyerek şimdiki Galatasaray Mektebinin olduğu yerde mevcut olan Sipahi Ocağında uzun müddet saklanmıştır. Babasının hiddeti geçtikten sonra meydana çıkarmıştır, bu da tarihlerde mevcuttur.

TAKVİM YILLARI

(Baştarafı 848 de)

cısı, hem maziye, hem istikbale bakan (Jamus) tan almıştır. Kendisine bu ay izafe edilmekle yeni senenin talihlerinin muhafızı yapıldı.

On ikinci ay olan şubat ismini İbranideki (Sebat) tan almıştır. Süryanide de aynı adla mevcuttur. İbrani senesinin on birinci ayıdır.

Lâtince (Februarius) tur. Keza bu ayda Romulus'un tesis ettiği takvimde yoktu. İmparator Numa ilk defa kullandırtan zattır. Kendisi bu ayı senenin sonuna koymuştu. Bu, Milâttan evvel 452 senesinde Roma (disemvera) sının şubatı kânunusaninin sonuna koyuncaya kadar böyle devam etti. Bu isim ya lâtince ıstıfa, temizlemek mânasına gelen (februare) kelimesinden veya bu ayın sonunda icra edilen (Februa) festivalinden müştaktır. Aynı zamanda bu ayda icra edilen başka bir festivalle de kadınlar, rahipler tarafından ruhan temizlenirlerdi.

Cumhuriyetin ilânından sonra 1 kânunusani 1926 da nitibaren, resmen Milâdî takvimini kullanmağa başladık ve Hicrî kamerî, Hicrî şemsî seneleri kullanmak kanunen men'edildi.

DOKTOR

Hüseyin Usman

Haseki hastahanesi dahiliye

Poliklinik Şefi

Lâleli, Ordu Caddesi 202 Lûtuf Apart.

Telefon : 22459

Hastalarını her gün saat 16 dan itibaren kabul eder.

İSTANBUL HENDEKLERİ KURUMU İDİ ?

Yazan: **Ali Rıza Sağman**

İstanbul "Kara Kalesi" nin, çok mühim bir kısmı olan "Hendek" in inşasından (Beşinci Asrın ilk yarısı: 448) Yirminci Asrın başlarına kadar sürüp gelen kanaata göre, bu hendekler, her zaman sulu olarak bulunmak ve böylece vazife görmek üzere inşa edilmişlerdi. Bu kanaatin doğumunu da, sürümünü da şunlar payandalamakta idi:

a. Hendeğin inşa tarzı,

b. Şifahî rivayetler,

c. O tarihten beri yazılmış eserler.

Tam ortasında bulunduğumuz asrın ilk yarısının ortalarından itibaren, eski, on beş asırdan beri kökleşmiş kanaate tamamiyle zıt yep yeni bir "tez" ortaya çıktı. Bu teze göre de bu hendek, her zaman kuru olarak bulunmak ve bu şekilde vazife görmek üzere yapılmışlardır.

Birinci cildini 1947 de, ikincisini 1948 de neşrine muvaffak olduğum "Fatih İstanbulu ne şekilde aldı?" adlı eserimde bilhassa; ikinci cildde tezlerin ikisini de intikad eyledim. Birinci tezin, neden daha doğru olduğunu isbata yarayacak etüdler sundum, plânlar koydum, resimler ve fotograflar ile dâvamı destekledim.

Bu naçiz eserimi okuduğunu bana şifahen söylemiş olan ve benden bir yıl sonra (1949) "İstanbulun Fethi" adı ile nefis bir eser neşreden muhterem Feridun Dirimtekin'in, bu kitabında "anti tez" i, ikinci noktai nazarı kabul ile bunu ispatlıyacak bir hayli "tarihî senedât" dermeyan eylemiş olduğunu gördüm.

İlmî ve umumî meselelerde o mevzular ile ilgili bulunanların, hak ve hakikat adına edindikleri kanaatlere aykırı gördükleri herhangi bir "belirti" ye karşı alâkasız kalmaları, o hak ve hakikate karşı işlenmiş en başlı bacaklı ihmalî suç teşkil eder. Bundan ötürü; tez ile, mevzu ile alâkadarların, bu gibi durumlarda "tenkid kalemi" ne sarılmaları yalnız hak değil, onların omuzlarına bağlanmış vazifedir de.

İşte bu esasa dayanarak "Tarih Dünyası" adı ile intişar etmekte bulunan kıymetli mecmuada tenkid yollu bir yazım çıktı. (C. 2, Sayı. 11).

Sayın Bay Dirimtekin, bu yazıma, aynı mecmuanın C. 2 Sayı 15 inde gayet uzun, dokuz sütunluk bir karşılık ihda buyurdular. Teşekkürler.

Değerli muarızım, bu yazısını türlü "tarihî nakiller" ile o kadar süslenmiş, çeşit "riyazî ameliyeler" ile o derece techiz eylemiş ve o kadar çok isim kullanmış ki, ilk okuyuşta insan şaşırıyor.

Dirimtekinin bu yazısının başka bir hususiyeti daha vardır ki, yalnız dikkat değil, hayret de verici bir tılsıma benzemektedir. Hak ve hakikatin belirmesine ve gelişmesine yardım eden bir tılsım. Zira, Dirimtekin'in kendi noktai nazarını payandalamak için arayıp bulduğu ve bu yazısına koyduğu vesikaların çoğu, onunkinden daha çok, benim dâvamı desteklemekte ve teyid eylemektedir.

Ben, Dirimtekin'in, "İstanbulun Fethi" adlı kitabının bir sahifesini tenkid eyledim; Bâzı küçük "orijinalite" ler ortaya koydum. O, bana verdiği cevapta değerli paragraflar kullandı. Ben, ona verdiğim cevapta belki yine bâzı hakikatler belirtebileceğim. O da yeni bir şeyler söyliyecek. İhtimal, başka ilgililer de söze karışacak. Bu suretle aranılan hakikat, gereği gibi meydana çıkacaktır. Bu güzel ve nurlu neticeyi sağlayan, kutsal tenkidden başka bir şey midir? "Tarih Dünyası" gerçi adı üstünde bir "dünya" dır. Fakat, asıl "dünya" insanların arzuları ve tamahları karşısında nasıl bir kifayetsizlik gösteriyorsa Tarih Dünyası'nın geniş sahifelerinin de, karşılıklı yazıların doymaz istekleri karşısında aynı kifayetsizliği göstereceği muhakkaktır. Bundan ötürü, gönül, Tarih Dünyası'nın baştan başa, sulu veya kuru hendeklerle doldurulmasına razı olmadı. Gönlün dediğine uyarak, Dirimtekine olan cevabımı, broşür şeklinde neşri doğru buldum.

"İstanbul Hendekleri" adı ile bastıracağım broşürü okuyarak tenkid etmek lûtfunda bulunan olursa bendelerini haberdar buyurmalarını halisane rica ve niyaz eylerim.

İtizar: Bu ay içinde "Din adamları nasıl yetiştirilmeli?" adında bir naçiz kitapcık bastırmakla meşgul bulunduğumdan bu cevabım biraz gecikmiştir. Mamafih, cevap hazırlanmış ve matbaaya verilmiş bulunuyor.

Evinize Götüreceğiniz En Güzel Hediye!..

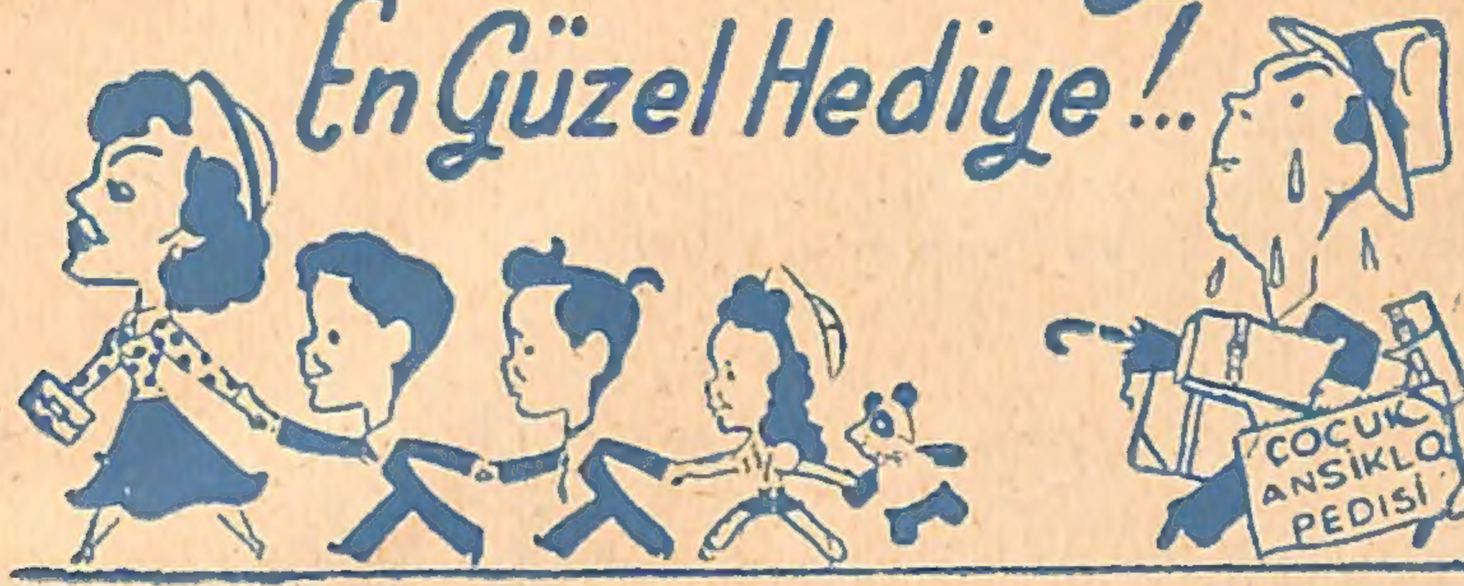

1440 Sayfalı, 1783 Resimli 2 Cilt
ÇOCUK ANSİKLOPEDİSİDİR

16 lira — İstanbul TAN Matbaası - Sirkeci

Hilmi Yücebaş'ın hazırladığı bütün cepheleriyle

«Cemal Nadir»

Her san'at severin zevkle okuduğu bu kitapta: Cemal Nadir'in san'atı ve hayatı, hususiyeti, yarattığı tipler, Amcabey hikâyeleri, şarkıların karikatürleri, edebiyat örnekleri, muharrir, şair, ressam yüzlerce Türk Meşhurunun üstada dair düşünceleri hâtıraları, şiirleri, portreleri ve Cemal Nadir'in 200 den fazla seçilmiş karikatürü bir arada... Her aileyi keyfe ve kahkahaya boğan bu eser 132 büyük sayfa, 150 kuruştur.

Bütün bayilerden ve kitapçılardan arayınız.

İNKİLÂP KİTEBEVİ

RESİMLİ DÜNYA
Klâsikleri

NOTRDAM'IN *Kamburu*

6 ncı sayısı ile birinci cildini tamamlıyan bu kıymetli eserin cilt kapakları pek yakında satışa çıkarılacaktır.

Beher kitap tamamı resimli 68 sayfa 50 Krş.

Çıkan sayılar:

1 — Markopolo'nun Maceraları
2 — Notrdam'ın Kamburu
3 — Beyazlı Kadın
4 — Seksen Günde Devr-âlem
5 — Kahraman Kaptan
6 — Demir Maske

Ankara Cad. No. 98
Posta Kutusu
430 - İstanbul

RESİMLİ DÜNYA
Klâsikleri

MARKOPOLO'NUN *Maceraları*

Üçüncü sayının resimlerinden biri

Bahailik uğruna hayatını feda eden Kurret-ül'ayın Zerrin taç (Tahire ismindeki fedakâr kadın, halka yeni ve ileri fikirleri telkin ederken..

"Coğrafya Dünyası" mecmuasının 3 sayısı da seksenden fazla resim ve harita, zengin ve orijinal yazılarla çıkmıştır. Bu kıymetli ve essiz mecmuanın 3. sayısına ait münderecatı görmek, Türkiyenin bu yegâne coğrafya mecmuasının zenginliği hakkında bir fikir verebilir. Münderecatını aşağıya naklettiğimiz "Coğrafya Dünyası" nın 3. sayısını mutlaka okuyunuz.

Amerikanın asrî Evliya Celebisi Mister Sydney Clark'ın Coğrafya Dünyasına beyanatı, Konuşan Kâzım Sevinç Altınçağ — Koca Çokrak Gayzeri, Profesör Dr. Kerim Ömer Çağlar — Marmara Denizi, Prof. Dr. Hâmid Sadi Selen — Türkiye ve Dünya Bahaîleri, Nazmi Sevgen — Faik Sabri Duran'ı anarken, Hopa Ortaokul coğrafya öğretmeni Kadri Öztürk — Yurdda ve Dünyada muz, Ferit İnan — Kore ve kıymetleri, Ferit Kalfaoğlu — Kristof Kolomb sahtekâr mıydı? Çeviren Kâzım Sevinç Altınçağ — Rize çayımız, İlhami Efşar — Çoruh ili ve coğrafyası, Nazmi Sevgen — Buda'nın Bahçesi, Seylân, M. Tayyar — Tabiat hârikası Pamukkale, Denizli Lisesi coğrafya öğretmeni Tarhan Toker — Dünyada ve bizde kâğıt sanayii, Asistan Erol Tümertekin — Güneşte bilinmiyen bir atom bombası harbi var, Kâzım Sevinç Altınçağ — Türkiye Ormanları, Nazif Engin — Birmanya, Çeviren Leylâ Soykut — Diyarbakır şehrinin coğrafî durumu ve Diyarbakır kalesi, N. S. — Asya ve Türkiye yaylâlarına geniş bir bakış, meşhur İngiliz coğrafyacısı Dudley Stamp — Serhad şehrimiz: Edirne, Edirne Lisesi coğrafya öğretmeni Gündoğdu Turay — Afganistan yollarında..., Jean ve Franc Chor.

TAN Matbaası

Fiyatı 50 kuruş

Evinize Götüreceğiniz En Güzel Hediye!..

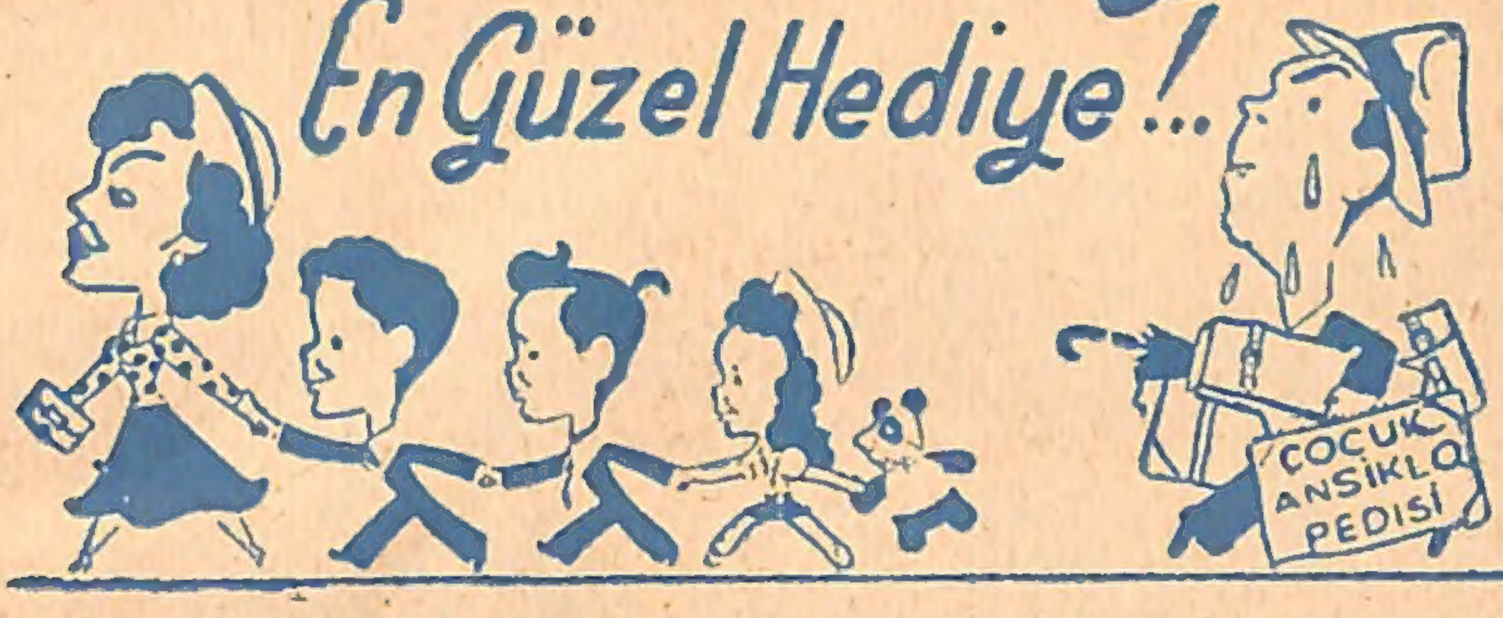

1440 Sayfalı, 1783 Resimli 2 Cilt
ÇOCUK ANSİKLOPEDİSİDİR

16 lira — İstanbul TAN Matbaası - Sirkeci

Hilmi Yücebaş'ın hazırladığı bütün cepheleriyle

«Cemal Nadir»

Her san'at severin zevkle okuduğu bu kitapta: Cemal Nadir'in san'atı ve hayatı, hususiyeti, yarattığı tipler, Amcabey hikâyeleri, şarkıların karikatürleri, edebiyat örnekleri, muharrir, şair, ressam yüzlerce Türk Meşhurunun üstada dair düşünceleri hâtıraları, şiirleri, portreleri ve Cemal Nadir'in 200 den fazla seçilmiş karikatürü bir arada... Her aileyi keyfe ve kahkahaya boğan bu eser 132 büyük sayfa, 150 kuruştur.

Bütün bayilerden ve kitapçılardan arayınız.

İNKİLÂP KİTEBEVİ

RESİMLİ DÜNYA
Klâsikleri
NOTRDAM'IN Kamburu

6 ncı sayısı ile birinci cildini tamamlıyan bu kıymetli eserin cilt kapakları pek yakında satışa çıkarılacaktır.

Beher kitap tamamı resimli 68 sayfa 50 Krş.

Çıkan sayılar :

1 — Markopolo'nun Maceraları
2 — Notrdam'ın Kamburu
3 — Beyazlı Kadın
4 — Seksen Günde Devr'âlem
5 — Kahraman Kaptan
6 — Demir Maske

Ankara Cad. No. 98
Posta Kutusu
430 - İstanbul

RESİMLİ DÜNYA
Klâsikleri
MARKOPOLO'NUN Maceraları

Üçüncü sayının resimlerinden biri

Bahaîlik uğruna hayatını feda eden Kurret-ül'ayın Zerrin taç (Tahire ismindeki fedakâr kadın, halka yeni ve ileri fikirleri telkin ederken..

"Coğrafya Dünyası" mecmuasının 3 sayısı da seksenden fazla resim ve harita, zengin ve orijinal yazılarla çıkmıştır. Bu kıymetli ve eşsiz mecmuanın 3. sayısına ait münderecatı görmek, Türkiyenin bu yegâne coğrafya mecmuasının zenginliği hakkında bir fikir verebilir. Münderecatını aşağıya naklettiğimiz "Coğrafya Dünyası" nın 3. sayısını mutlaka okuyunuz.

Amerikanın asrî Evliya Çelebisi Mister Sydney Clark'ın Coğrafya Dünyasına beyanatı, Konuşan Kâzım Sevinç Altınçağ — Koca Çokrak Gayzeri, Profesör Dr. Kerim Ömer Çağlar — Marmara Denizi, Prof. Dr. Hâmid Sadi Selen — Türkiye ve Dünya Bahaîleri, Nazmi Sevgen — Faik Sabri Duran'ı anarken, Hopa Ortaokul coğrafya öğretmeni Kadri Öztürk — Yurdda ve Dünyada muz, Ferit İnan — Kore ve kıymetleri, Ferit Kalfaoğlu — Kristof Kolomb sahtekâr mıydı? Çeviren Kâzım Sevinç Altınçağ — Rize çayımız, İlhami Efşar — Çoruh ili ve coğrafyası, Nazmi Sevgen — Buda'nın Bahçesi, Seylân, M. Tayyar — Tabiat hârikası Pamukkale, Denizli Lisesi coğrafya öğretmeni Tarhan Toker — Dünyada ve bizde kâğıt sanayii, Asistan Erol Tümertekin — Güneşte bilinmiyen bir atom bombası harbi var, Kâzım Sevinç Altınçağ — Türkiye Ormanları, Nazif Engin — Birmanya, Çeviren Leylâ Soykut — Diyarbakır şehrinin coğrafî durumu ve Diyarbakır kalesi, N. S. — Asya ve Türkiye yaylâlarına geniş bir bakış, meşhur İngiliz coğrafyacısı Dudley Stamp — Serhad şehrimiz: Edirne, Edirne Lisesi coğrafya öğretmeni Gündoğdu Turay — Afganistan yollarında..., Jean ve Franc Chor.

TAN Matbaası

Fiyatı 50 kuru